

DAMAT FERİT PAŞA HÜKÜMETLERİNİN MİLLÎ MÜCADELE'YE KARŞI GİRİŞİMLERİ VE SON OLARAK KUVAY-I SEFERİYE ADIYLA YENİ BİR ASKERÎ BİRLİK OLUŞTURMA ÇABASI

Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU*

ÖZET

Bu çalışma, Damat Ferit Paşanın Mart 1919'da iktidara gelişinden itibaren Anadolu'daki örgütlenmelere karşı aldığı siyasî ve askerî tavırları ele almaktadır. Bu bağlamda, Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Erzurum ile Sivas Kongreleri başta olmak üzere Anadolu'daki teşkilatlanmalara ve bilahare Ankara'da toplanan BMM'i ve onun hükümetine karşı siyasî ve daha çok askeri girişimleri incelemektedir. Bu çerçevede Kuvay-ı Milliye'ye karşı oluşturulan Kuvay-ı İnzibatiye ile bunun başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra da Kuvay-ı Seferiye adıyla yeni bir askeri kuvvet kurma girişimini ve bunun sonucunu arşiv vesikalarına dayanarak açıklamaktadır. Bu onun son girişimi olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Damat Ferit Paşa Hükümetleri, Milli Mücadele, Osmanlı Devleti, Kuvay-ı Milliye, Kuvay-ı Seferiye.

* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

This article has been considered the political and military attitudes of Damat Ferit Pacha against the organizations in Anatolia within the date of his power on March 1919. In this connection, it is scrutinized that the political and mostly military interferences of Damat Ferit Pacha Governments against GNA and its government in Ankara and also against the organizations in Anatolia especially Erzurum ana Sivas Congresses. In this respect, Forces of Disciplinary has been founded against the National Independence Army, but lateron it is concluded with failure, a new forces founded as a called Forces of Campaign and the result of this interference is explained with based on archive materials. This was his last interference.

Key Words

Governments of Damat Ferit Pacha, National Struggle, Ottoman State, the National Independence Army, Forces of Campaign.

Giriş

1914 Yılı'nın Ekim ayında I.Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti bilindiği gibi 30 Ekim 1918 de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Mütarekeleri gibi savaştan yenik olarak ayrıldı .25 maddeden oluşan Mütareke ağır hükümlerden oluşmaktaydı.¹ Esasında klâsik Devletler Hukukuna göre mütarekeler daimi ve devamlı bir statü oluşturan barış düzenini ifade etmezler.Ancak Mondros Mütarekesi'nin hükümleri Osmanlı Devleti'ni aslî niteliklerinden yoksun bırakmaktaydı.² Osmanlı Devleti antlaşmaya uygun olarak birliklerini geri çekti ve terhis etti. Ordunun mevcudu elli bine indirildi. Ulaşım ve haberleşme ile askeri önemi olan maden ve ürünler İtilâf Devletleri'nin denetimine geçti. 6 Kasımdan itibaren Çanakale ve İstanbul Boğazları İtilâf Devletleri kuvvetlerince işgal edildi. 13 Kasımda ise verdikleri söze aykırı olarak aralarında Yunan savaş gemisinin de bulunduğu bir İtilâf Donanması İstanbul'a geldi ve demirledi.³ Aynı zamanda bu gelişmeleri, daha I. Dünya Savaşı öncesi ve Savaş sırasında yaptıkları gizli antlaşmalarla aralarında nüfuz bölgeleri olarak paylaştıkları bölgeleri fiilen işgalleri izledi.⁴ Mütareke öncesi sınırlar dahilinde kalan bölgelerin işgalini takip eden devrede hemen Suriye, Lübnan, Irak gibi yeni devletler kurulması çabalarına girişildi ki Mütareke buna da izin veriyordu. Aynı durum Doğu Anadolu'da bir ermeni devleti kurmak, Batı Anadolu'yu ise Yunanlılara vermek şeklinde sürdürülmek istenmekteydi.⁵ Nitekim Lord Curzon 18 Kasımda Avam Kamarası'nda yaptığı ko-

1 Geniş bilgi için bkz. Âli Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi*, İstanbul 1948 s. 63; Ahmet İzzet Paşa; *Feryadım*, C.2 İstanbul, 1993 s. 7 v.d.; Mütareke metni için bkz. S. 283-286; Yusuf Hikmet Bayur; *Atatürk Hayatı Ve Eseri*, Ankara 1997 s. 167-173; Rauf Orbay; *Cehennem Değirmeni*, İstanbul 1993 s. 89 v.d. Gotthard Jaeschke; *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara 1986 s. 27 v.d.; *Türk İstiklal Harbi*, C.1 Ankara 1962 s. 33 v.d.

2 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu; *Devirden Devire*, C2 Ankara 1975 s. 72-74

3 Geniş bilgi için bkz. *Türk İstiklal Harbi*, C.1 s. 57 v.d.

4 Gizli antlaşmalar için bkz. Yuluğ Tekin Kurat; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*; Ankara 1986; Oral Sandar, *Siyasi Tarih*, C.1 Ankara 1999 s. 337-341; David Fromkin; *Barışa Son Veren Barış*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1994 s. 127 v.d.

5 T.İ.H. (*Türk İstiklal Harbi*); C.1 s.16-17; *Atatürk'ün Tamim Telgraf Ve Beyannameleri (A.T.T.B.)* C.4 Ankara 1991 s.21-22; Bayur; *a.g.e.*, s.178 v.d. Paul C. Helmreich; *Sevr Entrikaları*, Çev. Şerif Erol İstanbul 1996 s. 27 v.d.

nuşmada “Kürt, Arap, Ermeni, Rum ve Yahudilerin” Türk egemenliğinden kurtarılacağını söyleyecektir.⁶

Diğer taraftan Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ve onun uygulanmaya başlamasından bir müddet sonra başta başkent İstanbul çevrelerinde olmak üzere Osmanlı Devleti’nde başlıca iki görüş ön plâna çıkmaya başladı. Bunlardan biri, “kesin olarak yanılmış ve hiçbir karşı koymaya girişemeyecek duruma gelmiş olan Devletin adil olsunlar olmasınlar galip devletlerin insafına, merhametine başvurmaktan başka çaresi yoktur.” Diğeri ise “Wilson İlkeleri’ne güvenerek ve onları ileri sürerek hakkımızı arayarak iyi sonuçlar elde ederiz. Bu görüş sahiplerine göre de yenen devletler adil ve insaflıdır. Esasen yapacak başkaca bir şey yoktur.” şeklindeydi.⁷ İşte bu düşünceleri taşıyanlar çeşitli partiler, cemiyetler ve kurumlar oluşturma yoluna gittiler.⁸ Bu gelişmelerin yanı sıra Mustafa Kemal Atatürk’ün Nutkunda “Mahalli Halas (kurtuluş) çarelerine matuf “şeklinde belirttiği müdafa-i hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri oluşturulmaya başlandı. Bu kuruluşlar işgaller karşısında özellikle Yunan, Rum ve Ermenilerin faaliyetlerine karşı silâha başvurmayı da göze almaktaydılar.⁹

1. İstanbul’da Siyasî Durum Ve 1. Damat Ferit Paşa Hükümeti

İstanbul siyasî çevrelerinde özellikle Hükümet çevresinde olumlu bir hava esmiş ancak kısa süre içinde Mütareke uygulamalarında ihlaller ve Ülkede işgaller başlayınca olumlu hava yerini karamsarlığa bırakmıştı. Bu ortam içinde Mütarekeyi imzalamış olan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti bazı suçlamalar ve baskılar karşısında 10 Kasım 1918 de istifa etti.¹⁰ Yeri-

6 Jaeschke; a.g.e. s. 36 v.d.; Selahattin Tansel; *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.1 Ankara 1973 s. 90 v.d.

7 Bayur; a.g.e. s. 191-193; Tuncer Baykara; *Millî Mücadele*, Ankara 1985 s. 33-35

8 Bayur; a.g.e. s. 193 v.d.; Ayrıca geniş bilgi için bkz. Tark Zafer Tunaya; *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. 2 İstanbul 1986

9 Bayur; a.g.e. s. 209 v.d.

10 Ahmet İzzet Paşa; a.g.e. s. 30 v.d.; Bayur; a.g.e. s. 187 Tayyib Gökbilgin; *Millî Mücadele Başlarken*, C. 1 Ankara 1959 s. 8 de istifa tarihi 9 Kasım olarak verilmektedir.

ne Tevfik Paşa Hükümeti kuruldu. Bu sırada (13 kasım) İstanbul'a gelmiş bulunan Mustafa Kemal Paşa bu Hükümetin güvenoyu almasını engellemeye çalışacak, ancak Hükümet güvenoyu alacaktır. Bu gelişmeden bir müddet sonra da 2 Aralık 1918 de Damat Ferit Paşa Ayan Meclisinde Meclis-i Meb'usan'ın fesih edilmesini isteyecektir. 21 Aralık 1918 de ise Padişah Mehmet Vahdettin seçim süresini de aşmış bulunan Meclis-i Meb'usanı fesih edecektir.¹¹ Bu gelişmeden sonra İstanbul'a tam bir kargaşa ve düzensizlik hakim oldu. Böyle bir ortamda 3 Mart 1919 da Tevfik Paşa Hükümeti de istifa edip iktidardan çekildi. Yerine ise 4 Mart 1919 da Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu. Oxford mezunu ve İngiliz taraftarlığıyla meşhur olan Damat Ferit Paşa Padişah Mehmet Vahdettin'in güvendiği, aynı zamanda Hürriyet ve İtilâf Fırkası ile İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin de desteğini alan bir kişiydi.¹² Dolayısıyla Damat Ferit Paşa yukarıda ifade ettiğimiz görüşlerin ilkinde yer alanlardandı. Ona göre İngiltere'yi tutmak ehvenişer idi.¹³ Ahmet İzzet Paşa da 1. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin politikasını, "1. Damat Ferit Hükümeti'nin Programı dolayısıyla siyaseti de Saltanat taht ve tacı etrafında toplanıp İttihatçıları daha doğrusu muhalifleri ve rakipleri ezmek. Geçmiş kabinelere yüklenen sorumluluk, Müslüman halkın zararına ve cezalandırılmasına gözü kapalı onay vermek. İtilâflarca verilen her emir ve işarete itaat ederek İtilâfların siyasî temsilcileriyle maiyetlerinin teveccühünü kazanmak. Bunun için de seleflerinin eserleriyle yetinerek, komiserlerle maiyetlerinin kapılarını çalmaya uğraşmak." şeklinde izah etmektedir.¹⁴

11 Kazım Karabekir; *İstiklal Harbiniz*, İstanbul 1969 s. 9; Ahmet İzzet Paşa; a.g.e. s. 45-46; Bayur; a.g.e. s. 187 ve 247; Tayyib Gökbilgin; *Milli Mücadele Başlarken*, C. 1 Ankara 1959 s. 2; Fahri Belen; *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1973 s. 28 v.d.; T.İ.H. C.2 K (Kısım) 2 s. 93

12 Ali Fuat Cebesoy; *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953 s. 47 ; Gökbilgin; a.g.e. C. 1 s. 52; Karabekir; a.g.e. s. 15; T.İ.H. C. 1 s. 192

13 Tank Mümtaz Göztepe; *Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahdettin Mütareke Gayyasında*, İstanbul 1994 s. 265; Berthe Georges-Gaulis; *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Milliyetçiliği*, ev. Cenap Yazansoy; İstanbul 1999 s. 48-49; İbrahim Alaaddin Gova; *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul 1946 s. 136-137

14 Ahmet İzzet Paşa; a.g.e. s. 56

2. İzmir'in İşgali ve 2. Damat Ferit Paşa Hükümeti

İstanbul'da bu siyasî gelişmeler yaşanırken Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda ise İzmir ve çevresinin Yunanlılar tarafından işgalinin zemini hazırlanmaktaydı. Nitekim 15 Mayıs 1919 tarihinde İtilâf Devletleri Donanması kontrolünde Yunan Birlikleri İzmir'i işgal ettiler. Hatta Yunanlılar burada durmayıp içerilere doğru ilerleyerek Manisa dahil Batı Anadolu'da önemli merkezleri ele geçirdiler.¹⁵

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali Anadolu'da aynı zamanda İstanbul'da hem dehşet hem de üzüntü meydana getirdi. Başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun hemen her yerinde protesto gösterileri yapıldı. Mitingler tertiplendi. Her tarafa telgraflar çekildi. İzmir'in işgali ile işgal sonrasında yapılan katliam ve yağma Türk topraklarının birer, ikişer elden gitmeğe başladığının çok önemli bir göstergesiydi.¹⁶ Gerçekten İzmir'in işgali Türk Aydını ve Halkı ile aynı zamanda siyasî ve askerî çevrelerde bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim daha önce İtilâf Devletleri'nin işgal ettikleri yerler için bu derece tepki oluşmamıştı. Ancak İzmir'le ilgili Mütarekede hiçbir hüküm yokken İzmir'in hem de Yunanlılar tarafından işgali Türk Milleti'nde büyük bir infial uyandırdı. Çünkü tarihi gelişmeler göstermekteydi ki Balkanlı milletler Osmanlı egemenliğine son verdikleri yerlerde çok kez Müslümanlık ve Türklük diye bir şey bırakmamaya çalışmakta en azından pek ağır bir baskı altına almaktaydı. Nitekim İzmir'de Yunan Ordusu'nun ve yerli Rumların ortaya koydukları çılgınlıklar ve katliamlar bu durumu açıkça işaret ediyor, ayrıca bu gelişme Yunanlıların Megali İdea düşüncelerini gerçekleştirmek istediklerini de ortaya koyu-

15 İzmir'in işgali ve sonraki gelişmeler hakkında geniş bilgi için bkz. Adnan Sofuoğlu; *Kuvay-i Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu*, Ankara 1994 s. 47 v.d.; Paul C. Helmreich; a.g.e. s. 61 v.d.; Gökbilgin; a.g.e. s. 86 v.d.; Jaeschke; a.g.e. s. 60 v.d.; Kazım Özalp; *Milli Mücadele*, C. 1 Ankara 1985 s. 20-2 ; Nurdoğan Taçalan; *Ege'de Türk Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul 1970 s. 212 v.d.; Celal Bayar; *Ben de Yazdım*, C. 6 İstanbul 1968

16 Sofuoğlu; a.g.e. s. 60-67 T.İ.H. C. 2 K. 1 s. 64-65 Gökbilgin; a.g.e. C. 1 s. 87 v.d. Özalp; a.g.e. C. 1 s. 21-23; İstanbul Mitingleri için bkz. Kemal Arıburnu; *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, İstanbul 1975

yordu.¹⁷ Bütün bu gelişmeler ve işgaller Türk Toplumunda direniş hareketinin yani Kuvay-ı Milliye'nin oluşmasına zemin hazırladı.¹⁸

Diğer taraftan İzmir'in işgaline karşı pasif kalan Damat Ferit Paşa Hükümeti 16 Mayıs 1919 da istifa etti. Ancak yeni hükümeti kurma görevi yine Kendisine verildi. Böylece 19 Mayıs 1919 da ikinci Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu. Yeni kabinede Harbiye Nezareti'ne Şakir Paşa'nın yerine mukavemet yanlısı olan Şevket Turgut Paşa getirildi.¹⁹ Şimdi Hükümet Yunan işgalinin İzmir'le sınırlı kalmayıp, İngilizlerin önderliğinde tezgahlanan bir hile ile sınırı belirsiz istilaya dönüşmesi karşısında buraların Yunanlılara bırakılmayacağını göstermek ve ispatlamak gayesiyle Bölgedeki Müdafa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin oluşturduğu direniş hareketlerini bir müddet destekleyecektir. Nitekim Hükümetin 1 Haziran 1919 da gazetelere gönderdiği tebliğden bu durum belli olmaktaydı. Ancak Hükümet sadece Yunanlılara karşı direniş desteklemekteydi. Yani bu hareketin yaygınlaşmasını istememekteydi.²⁰ Çünkü bu sırada 19 Mayıs 1919 da Anadolu'ya geçmiş yani Samsun'a çıkmış bulunan Mustafa Kemal Paşa Amasya'da arkadaşlarıyla bir araya gelmiş yapılan görüşmeler sonunda 22 Haziran 1919 da yayınlanan genelge ile de açıkça Millî Mücadele hareketi başlatılmıştı. Bunu İttihatçılığın yeniden diriltilmesi olarak gören Hükümet böyle bir hareketin başlatılmasına karşı idi. Bu durumda Hükümetin en azından Hükümetteki bir kanadın direniş karşı tavrı değişti.²¹ Nitekim Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey Anado-

17 Sina Akşin; *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1983 s. 275; Sofuoğlu; a.g.e. s. 63

18 Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu; a.g.e. s. 31-37 ve 63 v.d.

19 Cebesoy; a.g.e. s. 64; T.İ.H. C. 1 s. 67; İbnülemin Mahmut Kemal İnal; *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1969 s. 2040

20 Akşin; a.g.e. s. 379; Sofuoğlu; s. 122; Doğu Ergil; *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, Ankara 1981 s. 68

21 Erik Jan Zürcher; *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İstanbul 1987 s. 127-129; Mazhar Müfit Kansu; *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara 1986 s. 219; Bilal Şimşir; *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. 1, Ankara 1973 s. 239; Amasya Genelgesi için bkz. Mustafa Kemal Atatürk; *Nutuk*, C. 1 İstanbul 1961 s. 30 v.d.; Cebesoy; a.g.e. s. 75-76; T.İ.H. C. 2 K.1 s. 116-117

lu'daki teşkilatlanma faaliyetlerine karşı tavır alarak şiddetli tebligatlar yayınlamaya başladı. Bu çerçevede 18 Haziran 1919 da genel olarak Kuvayı Milliye hareketini yasaklayan bir genelge yayımladı.²²

Diğer taraftan İngilizler şimdi sömürgesi altında olan ve özellikle İslam Dünyası'nda istenmeyen bir örnek teşkil edebileceği için Milli Mücadele hareketinin gelişmesini istemiyorlardı. Bu sebeple İngiltere'de Sömürge Dairesi olayların gelişmesini büyük bir dikkatle izliyordu. Onlara göre Hindistan Yolunun emniyetini sağlamak için her şeyden önce böyle bir direniş hareketini önlemek gerekiyordu. Bu durumda İngilizler 8 Haziran 1919 dan itibaren Mustafa Kemal Paşaya karşı tavır almışlar ve Onun geri çağırılması için Hükümete başvurmuşlardı.²³

Bu arada Hükümet Mustafa Kemal Paşaya karşı tavrını sürdürmekteydi. 23 Haziran 1919 da Meclisi Vükela Mustafa Kemal Paşayı görevinden azletti. Bu durumun Dahiliye Nezareti'nce icap eden vilayetlere bildirilmesini istedi. Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey de kararı vilayetlere duyurdu ve Mustafa Kemal Paşanın dinlenmemesini, hiçbir kararının yerine getirilmemesini istedi.²⁴ 26 Haziran'da ise Ali Kemal Müdafa-i Milliye hazırlamanın ve Millî Ordu teşkil etmenin felaket olacağını ifade eden bir beyanname yayımladı.²⁵ Bu gelişmeler üzerine Hükümette direniş yanlıları ile karşıtları arasında çekişme baş gösterdi ve karışıklık çıktı. Arkasından Ali Kemal Bey ile Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa Hükümetten istifa ettiler. Daha sonra Harbiye Nezaretine Milli Harekete karşı olan Ali ferit Paşa getirildi.²⁶

İstanbul'da bu gelişmeler olurken, Millî Mücadele hareketi her şeyden önce adım adım gelişme göstermekteydi. Nitekim Mustafa Kemal Pa-

22 Akşin; a.g.e. s. 388; Sofuoğlu; a.g.e. s. 122-124

23 Gaulis; a.g.e. s. 28 ve 52; Cebesoy; a.g.e. s. 82; Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (H.T.V.D.) Sayı (S) 19 vesika (v) 494

24 Atatürk; Nutuk, C.1 s. 36; Gökbilgin; a.g.e. C. 1 s. 144; T.İ.H. C. 2, K. 1, s. 118

25 Cebesoy; a.g.e. s. 79-80; Gökbilgin; a.g.e., C. 1, s. 149

26 Atatürk; Nutuk, C1 s. 36; Akşin; a.g.e. s. 352; Sofuoğlu; a.g.e. s. 126-129

şa ve beraberindeki heyet Amasya'dan Sivas'a gelmiş, burada Kendisini tutuklamak üzere İstanbul Hükümetince gönderilen Elazığ Valisi Ali Galip meselesini halletmiş, kongre toplama çalışmalarını başlatmış ve buradan kongre toplama faaliyetlerinin sürdürüldüğü Erzurum'a geçmişti. Burada Kendisine 8 Temmuz'da resmen Hükümetin görevinden azil kararı bildirildi. O da hem müfettişlik hem de askerlik görevinden istifa etti.²⁷ Bu sırada 15 Temmuz'da daha önce Haziran ayı başlarında Barış Konferansı'nda Türk tarafının görüşlerini bildirmek üzere Paris'e gitmiş bulunan Damat Ferit Paşa ve beraberindeki heyet İstanbul'a döndü.²⁸

3. Damat Ferit Paşa Hükümeti

Damat Ferit Paşa 20 Temmuz 1919 da, Paris Barış Konferansı'nda bulunduğu altı haftalık süre zarfında Anadolu'da baş göstermiş olan karışıklığın çok teessüfe değer olduğunu bildiren bir genelge yayınlamak, Erzurum Kongresi hazırlıklarına karşı tavır aldı.²⁹ Aynı gün Hükümet istifa etti. Yeni hükümeti kurma görevi yine Damat Ferit Paşaya verildi. 21 Temmuz'da da Damat Ferit üçüncü defa hükümeti kurdu.³⁰ Yeni Hükümet de Kongre toplama girişimlerini, Anadolu'da karışıklık çıktığı ve Kanun-i Esasiye muhalif olarak Meclis-i Meb'usan namı altında toplantılar tertip edildiği beyanıyla, Mülki ve askerî memurlardan bu gibi girişimlerin men edilmesini istedi. Bu şekilde Kongre toplama girişimlerini engelleme yoluna gitti.³¹

27 Bu konularda geniş bilgi için bkz. Gökbilgin; a.g.e., C.1, s. 167 v.d.; Atatürk; **Nutuk**, C.1, s.40 v.d.; Cevdet R. Yularkıran; **Reşit Paşanın Hatıraları**, İstanbul 1939, s.59 v.d.; Karabekir; a.g.e., s. 71; T.İ.H. C. 2, K. 1, s. 118-120; Kansu; a.g.e., C. 1, s. 23 v.d.

28 Damat Ferit Paşanın Paris'teki faaliyetleri için bkz. **Türkiye Dış Politikası'nda Elli Yıl Kurtuluş Savaşımız**, 1919-1922 Ankara 1973, s. 3 v.d.; Ali Fuat Türkgeldi; **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1984, s. 222-224; Cebesoy; a.g.e., s. 101; 28 Haziran'da İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour Paris'te bulunan Türk Heyetine bir mektup yazarak, Paris'te kalmalarının gereksiz olduğu ve memleketlerine dönmelerinin uygun olacağını bildirdi ki Heyet bundan sonra İstanbul'a dönmüştür. Mine Erol; **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, Giresun 1972, s. 59-60

29 Gökbilgin; a.g.e., C. 1, s. 169

30 Gökbilgin; a.g.e., C. 1, s. 165; Cebesoy; a.g.e., s. 104; İnal; a.g.e., s. 2047

31 Gökbilgin; a.g.e., C. 1, s. 170; Atatürk; **Nutuk**, C. 1, s. 66; Yularkıran; a.g.e., s.77

Bu sırada Erzurum Kongresi Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in katılımıyla 23 Temmuzda toplandı ve çalışmalarına başladı. Mustafa Kemal Paşanın başkanlığında iki hafta çalışan kongre sonunda İrade-i Milliye'nin hakim, Kuvay-i Milliye'nin amil kılınacağını da içeren birtakım kararlar alındı. Aynı zamanda kongrede başkanlığına Mustafa Kemal Paşanın getirildiği Heyet-i Temsiliye oluşturuldu.³²

Diğer taraftan Hükümet engelleme girişimlerini sürdürmekteydi.²⁹ Temmuz da toplanan Meclis-i Vükela, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in derhal yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi hakkında bir karar aldı Mülki Memurluklara bildirdi.³³ Ağustos ayı başlarında Hükümet Anadolu'ya Nasihat Heyetleri yolladı. Bu çerçevede Süleyman Şefik Paşa Heyet-i Nasiha ve Teftişye Başkanı olarak Konya'ya geldi. Daha sonra Harbiye Nezaretine getirilen Süleyman Şefik Paşa 15 Ağustos'ta tüm Kolorduların ve askerlik Şube Başkanlarının şifre ile haberleşmelerini istedi. 16 Ağustos'ta da Ordu Müfettişlikleri kaldırıldı.³⁴ Ağustos ayı sonunda ise Kolordu Komutanlıklarına yeni tayinler gerçekleştirdi. 3Eylül'de Dahiliye Nazırı Adil Bey ve Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa, Elazığ Valisi Ali Galipten tekrar Sivas'a hareketle Mustafa Kemal Paşanın tutuklanması ile Sivas Kongresi'nin toplanmasına engel olmasını istedi.³⁵

Bütün bu girişimlere rağmen 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas Kongresi toplandı. Kongre açılışında, Damat ve Ali Kemal gibi Hürriyet ve İtilâfçılar ile İngiliz istihbarat servisi yukarıda da belirtildiği gibi Millî Hareketi bir ittihatçı tertibi olduğuna inandıkları ve bu yönde propaganda yaptıklarından, Millî Hareketin İttihat ve Terakki Fırkası ve bütün öteki fırkalarla hiçbir ilişkisi bulunmadığı vurgulandı. Daha sonra bu

32 Bu konularda geniş bilgi için bkz. Atatürk; *Nutuk*, C. 1, s. 64 v.d.; Gökbilgin; *a.g.e.*, C. 1, s. 167 v.d.; Kansu; *a.g.e.*, C. 1, s. 43 v.d.; Cevat Dursunoğlu; *Millî Mücadelede Erzurum*, Ankara 1946, s. 107 v.d.; Mahmut Goloğlu; *Erzurum Kongresi*, C. 1, Ankara 1968, s. 77 v.d.

33 *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, 1911-1921, Ankara 1982, s. 53

34 Cebesoy; *a.g.e.*, s. 146-148; Karabekir; *a.g.e.*, s. 124, *H.T.V.D.* (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi) S. 3 v. 55-56-57

35 Atatürk; *Nutuk*, C. 1, s. 127-129; Karabekir; *a.g.e.*, s. 203; *T.İ.H.* C. 2, K. 2, s. 53

Kongre sonunda da Millî İradenin hakim, Kuvay-ı Milliye'nin amil kılınacağı kararı alındığı gibi manda ve himaye ret edildi. Yine başkanlığına Mustafa Kemal Paşanın getirildiği Heyet-i Temsiliye yeniden oluşturuldu. Ayrıca Milli Kuvvetlerin tek çatı altında toplanması ve Heyet-i Temsiliye'nin denetimine verilmesi kararlaştırıldı. Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti kurularak tüm Müdafai Hukuk Cemiyetlerinin bu çatı altında toplanması istendi. Bu sırada Kongre Ali Fuat Paşayı "Batı Anadolu Umum Kuvay-ı Milliye Kumandanlığına" tayin etti.³⁶ Bu gelişmelerin akabinde ve Sivas Kongresi'nden bir müddet sonra Heyet-i Temsiliye Anadolu'da denetimi büyük ölçüde sağladı. Bu durum karşısında Damat Ferit Paşa Anadolu'da kaybettiği denetimi tekrar sağlamak ve Mustafa Kemal Paşanın nüfuzunu kırmak gayesiyle Anadolu'ya sevk etmek üzere yeni bir askeri güç oluşturmak istedi. Bunun için İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilerine müracaat etti. Damat Ferit Paşa bu müracaatında, Eskişehir'e iki bin kişilik bir kuvvet gönderilmesi gerektiğini belirtmekte ve bu kuvvetin Mustafa Kemal Paşanın hareketini frenleyeceğini, bu şekilde İstanbul'un tehlikeye düşmesinin önleneceğini ifade etmekteydi. Ancak İngiliz ve Fransız yüksek askeri yetkilileri, kendilerinin şimdiki hükümette etkin bir destek verecek güçlerinin olmadığını ifade ettiler. Esasında Damat Ferit Paşa Hükümetinin Anadolu'da tekrar otorite kuracağına dair ümitleri kalmadığı gibi, oluşturulacak böyle bir kuvvetin Kuvay-ı Milliye'ye katılacağından endişe etmekteydiler. Nitekim bu teklife 29 Eylül'de olumsuz cevap verdiler. Bu gelişmeler sonrasında, İstanbul'la her türlü irtibatı kesme kararı alan ve buna Anadolu'daki askeri ve sivil birimlerin neredeyse tamamının uymasını sağlayan Heyet-i Temsiliye karşısında başkaca dayanak noktası kalmayan Damat Ferit Paşa Hükümeti 30 Eylül'de istifa etmek zorunda kaldı.³⁷

36 Bu konularda geniş bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal; *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974; Uluğ İğdemir; *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara 1986, Vehbi Cem Aşkun; *Sivas Kongresi*, İstanbul 1963; Goloğlu; *Sivas Kongresi*, s. 65 v.d.; Cebesoy; a.g.e., s. 183; Kansu; C.1, s. 218 v.d.; Gökbilgin; C. 2, s. 8 v.d.; Atatürk; *Nutuk*, C. 1, s. 86 v.d.

37 Paul C. Helmerich; *Sevr Entrikaları*, Çev. Şerif Erol İstanbul 1996, s. 177-178; Jaeschke; a.g.e., s. 142-143; İrtibat kesme meselesi için bkz. Anan sofuoğlu; "Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la İrtibat Kesme Kararı Karşısında Eskişehir Mutasarrıflığı'nın Tutumu," *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü S. 416, Aralık 1997, s. 717 v.d.

4. Damat Ferit Paşa Hükümeti Dönemi-Kuvay-ı İnzibatiye ve Kuvay-ı Seferiye

Damat Ferit Paşa Hükümetinin çekilmesi üzerine Padişah Mehmet Vahdettin yeni hükümeti Tevfik Paşaya kurdurtmak istedi. Ancak Tevfik Paşa kabul etmeyince 2 Ekimde yeni hükümeti Ali Rıza Paşa kurdu.³⁸ 3 Ekim'den itibaren Heyet-i Temsiliye ile yeniden irtibat kuran yeni Hükümet İngiliz siyasetine uygun hareket etmiyor, millî menfaatleri öne çıkarıyor ve milliyetçi bir hüviyet taşıyordu. Ancak özellikle seçimler yapıлып Meclis-i Meb'usanın toplanmasından sonra bu Hükümet de İstanbul'ca iyi niyetli bir hükümet bulunduğunu ileri sürerek, Heyet-i Temsiliye'nin çalışmalarına gerek olmadığını üstü kapalı bir biçimde belirtmeye çalışacaktır.³⁹ Diğer taraftan Ali Rıza Paşa Hükümeti de Özellikle Millî kuvvetlerin Urfa, Antep ve Maraş'taki etkin başarıları ile batı cephesinde etkinlik oluşturmaları, bu çerçevede İtilafların kontrolündeki Akbaş Cephaneliğinin millî kuvvetlerce basılıp silâh ve cephanenin kaldırılması yani Anadolu'da Millî mücadelenin gelişip etkinlik kazanması üzerine İtilâf Devletlerinin Anadolu'yu susturunuz ve Kuvay-ı Milliye'yi takbih ediniz, şeklinde baskılara maruz kaldı.⁴⁰ Nitekim Hükümete bu yönde nota verildi. Bu notada Milli Kuvvetlerin, Batı Cephesinde "Milne Hattı" olarak belirlenen hattın üç kilometre gerisine çekilmesi de istenmekteydi. Hükümet bu notaya ret cevabı verdi. Bunun üzerine İtilâf Devletleri 2 Mart 1920 de Hükümete Kuvay-i Milliye'nin tedibini isteyen sert bir nota daha verdiler. Bu gelişmeler sonucunda Ali Rıza Paşa Hükümeti 3 Mart da istifa etmek zorunda kaldı.⁴¹ Bu gelişme sonrasında 8 Mart da yeni Hükümeti, İngilizlerin beklediği Damat Ferit Paşa değil Ali Rıza Paşa Hükü-

38 Atatürk; *Nutuk*, C. 1, s. 194; Gökbilgin; *a.g.e.*, C. 2, s. 50; İnal; *a.g.e.*, s. 2111; Kan-su; *a.g.e.*, C. 2, s. 365

39 Sofuoğlu; *a.g.e.*, s. 195 v.d.

40 Sofuoğlu; *a.g.e.*, s. 264 v.d.; ve "Akbaş Baskını (Olayı) ve Yankıları" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 9, S. 26, Mart 1993, s. 417 v.d.

41 Atatürk; *Nutuk*, C. 1, s. 395; Cebesoy; *a.g.e.*, s. 303; Jaeschke; *a.g.e.*, s.152; Göztepe; *a.g.e.*, s. 265 v.d.; Milne Hattı meselesi için bkz. Sofuoğlu; *a.g.e.*, s. 222 v.d.

metinde Bahriye Nazırı olan Salih Paşa kurdu. Yeni Hükümetin genel siyaseti de Ali Rıza Paşa Hükümetinden farklı olmayacaktır.⁴² Bu sebeple yeni Hükümet de aynı notalarla karşı karşıya kaldı. Nitekim İtilâf Devletlerinin İstanbul'daki Yüksek Komiserleri biri 26 diğeri 31 Mart da olmak üzere iki nota vererek Kuvay-i Milliye Hareketinin resmen ret ve mahkum edilmesini istediler. Hükümet bu notalara Kuvay-i Milliye Hareketinin meşru hakların müdafaası olduğu cevabını verdi. Bundan sonra 1 Nisan da Hükümet, İşgal Kuvvetlerince yapılan hukuka aykırı hareket ve davranışları uzunca bir nota ile protesto etti. Bundan sonra Salih Paşa Hükümeti de istifa etti.⁴³

Bu gelişmelerden sonra Damat Ferit Paşanın tekrar iktidar olmasının gündeme gelmesi üzerine, Meclis-i Meb'usan Başkan Vekili Hüseyin Kazım Bey, Padişaha müracaat ederek, Damat Ferit'in Sadarete getirilmesinin Memleket ve Saltanat için felakete sebep olacağını belirtti. Ancak Padişah buna hiddetle "Ben istersem Rum Patriğini de, Ermeni Patriğini de getiririm, Hahambaşı'nı da getiririm." diyerek karşılık verdi. Arkasından bir Hattı Hümayunla Damat Ferit'e Hükümeti kurma görevini tevdi etti. Damat Ferit Paşa da 5 Nisan da Hükümeti kurdu.⁴⁴

Diğer taraftan İtilaf Güçleri özellikle İngilizler başta olmak üzere, İstanbul'daki milliyetçi havayı dağıtmak ve millî hareketi engellemek gayesiyle bir güç gösterisine giriştiler, İstanbul'u resmen işgalleri altına aldılar. Şehirde denetimi ele almalarından hemen sonra sıkı yönetim ilân ettiler. Meb'usan Meclisini basarak, içlerinde Rauf Bey'in de bulunduğu mebuslardan önemli bir kısım ile yüzelli kadar asker ve sivil yetkiliyi tutukladılar. Bunlardan önemli bir kısmı daha sonra Malta'ya sürüldü. Bu gelişmeler üzerine, Meclis-i Meb'usan kalan üyelerle toplanarak, işgal altın-

42 Jaeschke; a.g.e., s. 152-153; Mahmut Goloğlu; *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*, İstanbul 1970, s. 100; Sofuoğlu; a.g.e., s. 296 v.d.

43 Jaeschke; a.g.e., s. 153; Sofuoğlu; a.g.e., s. 324-325

44 Ali Fuat Türkogeldi; *Görüüp İşittiklerim*, Ankara 1984; Jaeschke; a.g.e., s. 153; İnal; a.g.e., s. 2053; Cebesoy; a.g.e., s. 349

daki bir şehirde Meclisin hür ve serbest bir şekilde çalışmasının mümkün olmadığını açıklayarak faaliyetini oy birliği ile geçici olarak durdurulmasına karar verdi.⁴⁵ Bu gelişmelere Heyet-i Temsiliye Anadolu'daki İngiliz subaylarını tutuklayarak ve İstanbul yönünden gelebilecek tehlikelere karşı iç cephe oluşturmak üzere Geyve Boğazı'nı tutarak karşılık verecektir. Ayrıca Heyet-i Temsiliye Başkanı ve Erzurum mebusu olan Mustafa Kemal Paşa 19 Mart'ta Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacağını ve bu yönde gerekli girişimleri başlatacağıdır.⁴⁶

5. Damat Ferit Paşanın Anadolu'da Kontrolü Ele Geçirme Girişimi Ve Kuvay-ı İnzibatiye

Şimdi Damat Ferit Paşa Ankara'da belirmeye başlayan ve Meclis açılışı da sağlanınca daha da meşruiyet kazanacak olan gelişmelere karşı derhal harekete geçti. Nitekim daha önce kongreler sırasındaki hükümeti döneminde olduğu gibi İngilizlere yakınlaşma ve istekleri doğrultusunda hareket etme politikasına tekrar yöneldi. Ayrıca Padişahın Damat Ferit'in atanmasıyla ilgili fermanında, Millî Hareket açıkça isyan olarak suçlanmakta ve hareketin liderlerine karşı yaptırımlar uygulanması istenmekteydi. Bu gelişmeler, yeni Hükümetin Millî mücadele hareketine karşı düşmanca bir tavır sergileyeceği ve çok sert tedbirlere baş vuracağını ortaya koyuyordu.⁴⁷ Nitekim 8 Nisan'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck ile görüşen Damat Ferit Paşa Ona, Millî Hareketi ortadan kaldırmak için Devletin askeri gücünü kullanmak, ayrıca Ahmet Anzavur'dan istifade etmek istediğini ve bunlar için İngilizlerden silâh ve mü-

45 İşgal ve diğer gelişmeler hakkında bkz. Cebesoy; a.g.e., s. 308 v.d.; Gökbilgin; a.g.e., C. 2, s. 365 v.d.; Atatürk; *Nutuk*, C. 1, s. 411 v.d.; Kansu; a.g.e., C. 2, s. 553 v.d., T.İ.H. C. 2, K. 2, s. 97 v.d.; Türk geldi; a.g.e., s. 259-260; Orbay; a.g.e., C. 2, s. 26 v.d. David Fromkin; *Bariş Son Veren Bariş*, Çev. Mehmet Harmanlı İstanbul 1994, s. 425-427

46 Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu; a.g.e., s. 347-348 ve "Genel Hatlarıyla B.M.M.'nin Milli Mücadeledeki Rolü" *Abdurrahman Çaycı'ya Armağan*, Ankara 1995, s. 432-435; İhsan Güneş; *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Eskişehir 1985, s. 47 v.d.

47 Sofuoğlu; a.g.e., s. 326; Ahmet İzzet Paşa; a.g.e., C. 2, s. 78; Ferman için bkz. İnal; a.g.e., s. 2051

himmat sağlamayı umduğunu bildirdi.⁴⁸ Zaten İngilizler Yukarıda da belirtildiği gibi Milli Kuvvetlerin Kocaeli önlerine kadar gelmelerinden ve İstanbul Boğazı'nın tehdit altına girmesinden hoşnut değillerdi. Ayrıca öteden beri kendi politikalarına zıt ve tehdit olarak gördükleri Milli Hareketi ortadan kaldırmak istemekteydiler. Bu sebeple şimdi İngiltere Savunma Bakanlığı milliyetçilere karşı bazı nizami kuvvetlerin teçhiz edilmesini desteklemeye başladı.⁴⁹ Bu girişimden sonra Damat Ferit Paşa ilk olarak 9 Nisan'da "Kuvay-ı Milliye'nin hem Anadolu'yu korkunç bir istila tehdidinde hem de Devletin başının gövdesinden ayırmaya sebep olduğu" ifadesinin de yer aldığı bir genelge yayınladı. Ardından aynı gün Ahmet Anzavur'a Mir-i Miranlık (Saadetlu Paşalık) rütbesi vererek Onu tekrar Karesi (Balıkesir) Mutasarrıflığına atadı.⁵⁰ Arkasından Adapazarı ve Düzce yöresinden Saraya yakın olan halkın ileri gelenleri İstanbul'a davet edilerek, kendilerinden sadakat yemini alındı.⁵¹ 11 Nisan'da ise Meclis-i Meb'usan, dört ay içinde yeniden seçim yapılarak toplanmasını öngören Padişah İradesiyle resmen fes edildi. Yine aynı gün Millî Hareketi fitne ve fesat hareketi olarak niteleyen, lider ve taraftarlarının öldürülmelerinin şer'an uygun olduğunu belirten Şeyhülislam Fetvası yayımlandı.⁵² Bu girişimler etkisini gösterecek ve 13 Nisan'da Düzce'de Millî Harekete karşı ayaklanma başlayacak ve Anadolu'da yayılacaktır.⁵³ Damat Ferit Paşa Hükümeti bu girişimlerin yanı sıra Millî Harekete karşı, Kuvay-ı İnzibatiye adıyla bir askeri birlik oluşturmak amacıyla, 18 Nisan'da bu askeri teşkilatın kuruluş nizamnamesi olan Kararnameyi yayınladı. Arkasından derhal asker toplama girişimlerine başlandı. Bu gaye ile Anadolu'ya

48 İsmet İnönü; *Hatıralar*, C. 1, Yayına Hazırlayan, Sabahattin Selek, Ankara 1985, s. 199-200; Salahi R. Sonyel; *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. 1, Ankara 1973, s. 211-212; Bilal Şimşir; *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. 2, Ankara 1975, s. 26-29

49 H.T.V.D.; S: 38 v. 867-868-869; Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 43-44; Sofuoğlu; a.g.e., s. 326-327

50 Sofuoğlu; a.g.e., s. 327; T.İ.H., C. 2, K. 2, s. 104

51 Sofuoğlu; a.g.e., s. 327-328

52 İnal; a.g.e., s. 2056-2057; Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 42; Karabekir; a.g.e., s. 486; Ahmet İzzet Paşa; a.g.e., C. 2, s. 78

53 Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu; a.g.e., s. 338 v.d.

ilk etapta Adapazarı ve Düzce yöresine, piyade yazılacaklara 15 süvari olarak katılacaklara 30 lira maaş verileceği talimatıyla adamlar yollandı. İstanbul'da ise Mustafa Natık Paşa bizzat Selimiye Kışlası'na gelerek, esirlikten gelen askerleri toplayıp, onları kurulacak Kuvay-ı İnzibatiye'de görevlendirmek üzere harekete geçti. Nihayet eski Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa komutasında Kuvay-ı İnzibatiye Birlikleri oluşturuldu.⁵⁴ Bunun yanı sıra İzmit'te direkt Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak, yine Süleyman Şefik Paşa Komutasında İzmit ve Havalisi Fevkalade Komutanlığı kuruldu. Ayrıca 26 Nisan'da Anadolu'da kontrolü sağlamak gayesiyle Müşir Zeki Paşa Komutasında Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği kuruldu.⁵⁵

Damat Ferit Paşa Hükümeti millî Harekete karşı faaliyetlerini sürdürürken, Heyet-i Temsiliye de bu hareketlere karşı gerekli tedbirleri aldığı gibi meclisi toplama çalışmalarını da arlıksız sürdürmekteydi. Nitekim 23 Nisan'da BMM açılarak çalışmalarına başladı. Derhal ülkenin yönetimini de ele aldı. Bundan sonra ayaklanmaları etkisiz hale getirmeye ve Anadolu'da kontrolü sağlamaya yöneldi ki bunu da büyük ölçüde sağlayacaktır.⁵⁶

Bu arada İstanbul'da tanzimi tamamlanan Kuvay-ı İnzibatiye birlikleri 4 Mayıs'tan itibaren vapurla İzmit'e sevk edilmeye başlandı. Komuta merkezi İzmit açıklarında bulunan Yavuz Zırhlısında oluşturulan İnzibat birlikleri ise İzmit'in 2 kilometre doğusunda bataklık bir bölgeye yerleştirildi. İzmit'te bu gelişmeler olurken, İzmit dışındaki yöreler alınan tedbirler sonucu ayaklanmaları bastıran Millî Kuvvetlerin denetimine geçti ki bu sırada Biga Bölgesinde Millî Kuvvetlere yenilip İstanbul'a geçmiş orada padişahla görüştükten Kocaeli Bölgesine gelip adam toplayarak İn-

54 Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu; a.g.e., s. 342 v.d.; Göztepe; a.g.e., s. 266 v.d.; Ahmet İzzet Paşa; a.g.e., C. 2, s. 78-79; Ayrıca Kuvay-ı İnzibatiye ile ilgili görüşler için bkz. Murat Bardakçı; Şahbaba, İstanbul 1998, s. 176-179

55 Ahmet İzzet Paşa; a.g.e., C. 2, s. 79; Göztepe; a.g.e., s. 286 v.d.; Sofuoğlu; a.g.e., s. 350

56 Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu; a.g.e., s. 344 v.d.

zibat Birlikleri desteğinde Millî Kuvvetlerin Karargahı Geyve üzerine yürüyen Ahmet Anzavur da tekrar yenilgiye uğratıldı. Bütün bu gelişmeler İnzibat birliklerinin morallerini bozacaktır ve dağılma emaresi baş gösterecektir. Bunun üzerine İnzibat Birlikleri'nin takviyesi için İstanbul'dan silâhsız bir miktar asker daha İzmit'e gönderilecektir. Nihayet yapılan hazırlıklardan sonra, İnzibat Birlikleri 14 Haziran'da Millî Kuvvetlere karşı taarruza geçti. Ancak hareket başarısızlıkla sonuçlandı. Yani Kuvay-ı İnzibatiye Millî Kuvvetlere yenildi. Birlikler dağıldı. Askerlerin bir kısmı Millî Kuvvetlere katıldı. Bir kısım askerler de firar ettiler. Kalan İnzibatiye Birliklerinin silâhları ise İzmit'te İngilizler tarafından ellerinden alındı. Daha sonra Kuvay-ı İnzibatiye'nin kalan Birlikleri tekrar gerisingeri İstanbul'a sevk edildi.⁵⁷ Bu sırada Damat Ferit Paşa tekrar İstanbul'da Yüksek Komiserlere Anadolu'daki Millî Hareketi bastırmak için 7 binden 50 bine kadar bir kuvvet teşkil etmek gerektiğini bildirecek, ancak General Milne böyle bir kuvvetin teşekkülünden önce Hükümetin Barış Antlaşmasını imza etmesini isteyecek, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon da bu görüşü paylaşacaktır.⁵⁸ Böylece Damat Ferit Paşa ve Hükümeti'nin politikası, Millî Harekete karşı girişimleri bir kez daha iflas ediyordu.

6. Damat Ferit Paşa ve Taraftarlarının Ankara'ya (Millî Mücadele) Karşı Son Bir Girişimi -Kuvay-ı Seferiye Hareketi- ve Sonuç

Kuvay-ı İnzibatiye dağıldıktan sonra yukarıda da belirtildiği gibi Hükümetin yeni askeri kuvvet oluşturma çabası devam ediyordu. Bu doğrultuda Harbiye Nazırı Ahmet Hamdi, İngiliz Askeri Temsilcisi General Satellard'a baş vurarak, Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra Ba-

57 Bilahare 25 Haziran'da Harbiye Nezareti Kuvay-ı İnzibatiye birliklerini dağıttı. 30 Haziran'da ise tahsisatları da kaldırdı. Bu gelişmelerle ilgili geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu a.g.e., s. 350 v.d.; T.İ.H., C. 6, s. 137; Cebesoy; **Bilinmeyen Hatıralar**, Hazırlayan; Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2001, s. 5 v.d.

58 Bu sırada 11 Mayıs'ta İstanbul Hükümeti'ne imzalanması için gayet ağır hükümler ihtiva eden barış şartları bildirilmişti ki İstanbul siyasi ve askeri çevrelerinde hayal kırıklığı meydana getirmiş moralleri bozmuştu. Bu durum Kuvay-ı İnzibatiye'yi de etkileyecektir. Jaeschke; a.g.e., s. 154; Sofuoğlu; a.g.e., s. 366 v.d.

rışın uygulanması ve Anadolu'da asayişin kurulması için "Barış Konferansının Spa'daki son değişiklik ve kararları kapsamı içerisinde" tasarlanan teşkilat gereğince şimdilik birincisinin İstanbul ve çevresinde, ikincisinin de Bursa-Balıkesir ve Çanakkale Bölgesinde olmak üzere iki tümenin kurulmasına karar verildiğini belirtti. Bunun için de Teşkilâtların buldukları yerlerdeki faaliyetlerinde ve tümenlere gereken silâh cephane ve donatım malzemelerinin Osmanlı Hükümeti malı olan bütün depolardan karşılanmasına müsaade edilmesini istedi.⁵⁹ Bu istek ilgili birim tarafından İngiltere Harbiye Bakanlığı'na, İstanbul Hükümeti Antlaşmayı uygulayabilmek için 25 bin kişilik iki tümen asker toplamak istiyor şeklinde bildirildi. Yine aynı birim yani İngiliz Orduları İstanbul genel karargahı 8 Ağustosta aynı makama yazdığı başka bir yazı ile de, Hükümetin kurulacak askeri kuvvetin silah, teçhizat ve erzakının, 50 bin ordugah çadırı, 50 bin kişilik kışlık, 50 bin kişilik yazlık asker elbisesi, 50 bin büyük boy palto, 80 bin çift bot, 11 bin at, 1700 çeşitli yük arabası ve 2500 takım eyer olmak üzere İngiltere'den satın almak istediğini bildirdi.⁶⁰ Ayrıca Hükümet yeni kurulacak birlikler için İtilâf Devletleri subayı talebinde bulundu. Hükümetin bu teklifi her halde İngiliz Karadeniz Orduları Başkomutanı General Wilson'un böyle bir kuvvetin kurulup milliyetçilere karşı başarıya ulaşabilmesi için yabancı subayların da bulunması gerektiği görüşünden ve Fransa'nın kurulacak kuvvetin milliyetçiler tarafına geçmesini önlemek için İtilâf Devletleri kumandanlarının yönetiminde olmasını şart koşmasından kaynaklanmaktaydı.⁶¹

Bu başvuruları değerlendiren İngiltere Harbiye Nezareti 17 Ağustos'ta kendi Dışişleri Bakanlığına Anadolu'ya karşı kullanılmak üzere 25 bin kişilik bir kuvvetin kurulmasını uygun gördüğünü bildirdi.⁶² Diğer taraftan İstanbul Hükümeti'nce talep edilen subaylarla ilgili olarak, bunun Sevr Antlaşması'nda öngörülmemiş olduğu, Antlaşma hükümlerine göre Türk Hükümeti'nin özel kuvveti ancak Antlaşma yürürlüğe girdikten son-

59 H.T.V.D.; S. 51, v. 1178; Sofuoğlu; a.g.e., s. 405

60 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 280

61 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 281-317-321 ve 347-348

62 Şimşir, a.g.e., C. 2, s. 279

ra kurulabileceği ifade edilip bu konuda Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Harbiye Nezareti'ne açıklamada bulunması istendi. Bu arada Sadrazam Damat Ferit Paşanın İngiliz Yüksek Komiserine bir mektupla başvurusundan ve bu başvurunun Yüksek Komiser Amiral J. De Robeck tarafından Dışişlerine iletdikten sonra bu bakanlık tarafından Harbiye Nezaretine, İstanbul Hükümetinin kuracağı 15 bin kişilik kuvvetin barış antlaşmasında öngörülen "özel kuvvet" olacağı, bu kuvvetin hemen kurulabilmesi için Fransa ve İtalya'nın muvafakatının istendiği, Fransa'nın buna razı olduğu şeklinde bildirildi. Bilahare Harbiye Nezareti İstanbul İngiliz orduları Genel Karargahı'na, Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul Hükümeti'nce derhal özel bir kuvvet kurulmasından yana olduğunu bildirdi.⁶³

Sadrazamın, Şeyhülislam ile Ticaret Nazırı'nın istifaları üzerine yayınladığı bildiriadaki ifadelerinden anlaşıldığına göre esasında Hükümet, 15 bin kişilik özel kuvvet ile 25 bin kişilik jandarma kuvvetinden oluşacak 40 bin kişilik bir kuvvet kurmayı planlıyordu. Nitekim aynı konu yukarıda yazıldığı belirtilen mektupta da ifade edilmekteydi. Ayrıca bu mektupta, Osmanlı Hükümeti'nin Sevr Antlaşmasını imzalamakla yüklenildiği vazifeleri yerine getireceği, fakat Anadolu'nun halen ittihatçı bir ekibin kontrolünde bulunduğu, ihtilalci teşkilatın esas kaynağının Yunan işgali olduğu, Osmanlı Hükümeti'nin Anadolu'daki hareketi bastırmak istediği, Osmanlı Genel Kurmayı'nın bu konuda planlar hazırladığı, Padişaha bağlı subayların ve halk çoğunluğunun ihtilalcilerin üzerine yürümek için işaret beklediği, ancak hareketi bastırabilmek için kuvvet toplamak gerektiği, bu kuvvetin bir ay içinde toplanıp bir ay içinde de hazır hale getirileceği ifade edilmekte, arkasından iki aydır hazırlanmakta olduğu belirtilen askeri projenin uygulanması için yukarıda belirtildiği gibi Bursa, Adapazarı ve Karadeniz tarafından toplanarak kurulacak 40 bin kişilik ordu için İtilâf Devletleri kontrolünde bulunan silâhların hemen geri verilmesi, askerlerin Anadolu kıyılarına taşınabilmesi için gemi sağlanması, yeteri kadar yabancı (İtilâf) subayı verilmesi ve 20 milyon lira kredi açılması talep edilmekteydi.⁶⁴

63 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 304-305 ve 316 -317

64 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 314-315 ve 317-321

Bu yazışmalardan sonra, kendi üst makamları adına İngiliz askeri temsilcisi son durumu Osmanlı Harbiye Nezaretine “Türk askeri şahısları tarafından gerekli niteliğe sahip belirli bir miktar erler seçildikten sonra, Müttefik Başkumandanlığı’nın bunları silahlandırma meselesini dikkate alacağı” şeklinde bildirdi.⁶⁵

Diğer taraftan bu sırada, yukarıda ifade edilen mektupta belirtildiği gibi, İstanbul’da Anadolu’ya karşı askeri kuvvet oluşturma çabaları sürdürülmekteydi. Nitekim Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumisi Müşir Zeki Paşa 30 Ağustos 1920 de Sadarete başvurarak, düşünülen plan doğrultusunda “Anadolu’da icray-ı te’dbat için”(terbiye etme, yola getirme) “Kuvay-ı Seferiye”nin kurulmasını talep etti. Daha sonra da bu kuvvetin nasıl teşekkül ettirileceği, silâh ve cephane miktarı, hareket sahası ile oluşturulacak kuvvetlerin İzmit’e çıkarılmasıyla ilgili tafsilatlı doküman ve harita sundu. Bilahare 8 Eylül’de Zeki Paşa Sadaret’e yeni bir yazı yazarak, oluşturulmakta olan fırkaların daha hızlı bir şekilde teşkil ve ikmalini takip edip sonuca ulaştırmak için Müfettiş-i Umumilik ile Harbiye Nezareti’nin bir komisyon teşkil etmesini istedi. Ayrıca yazısına iliştiirdiği pusula ile de komisyonun, Harbiye Nezareti’nden; Harbiye Nazırı Paşa hazretleri, Nezaret Müsteşarı, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi, Erkan-ı Harbiye Şube Müdürü, Müfettiş-i Umumilikten; Müfettişlik Erkan-ı Harbiye Reisi, Müfettişlik Erkan-ı Harbiyesi’nden bir binbaşı, Müfettişlik Levazım Reisi, Müfettişlik Jandarma Şubesi’nden bir zabıt. Takip Heyeti; Bir binbaşı, bir yüzbaşı, bir mülazım, iki katip şeklinde tertip edilebileceğini belirtti. Zeki Paşa 13 Eylül’de Sadarete sunduğu yazısında, 30 Ağustos tarihi itibarıyla istediğini belirttiği taleplerinin yanı sıra, Kuvay-ı Tedbiye’nin (Kuvay-ı Seferiye kastediliyor) defaten bir mahalle nakline lüzum görüldüğünde, Seyr-i Sefain (Deniz Taşımacılığı) idaresi haricinde de deniz aracı tedariki ile Antlaşmada (Sevr kastediliyor) Osmanlı Ordusu’nda tayyare bulundurulmasına müsaade olunmadığını ifade ettikten sonra, Teşkilat-ı Bagiye’nin (Kuvay-ı Milliye kastediliyor) yapacağı hare-

65 H.T.V.D.; S. 51 v.1179

katın vaktiyle keşif ve tayini, beyannamelerin ulaştırılması gibi işlerle sevk edilecek Kuvay-ı Tedibiye için vesait-i havaiyenin (tayyare) teminini istedi. Ayrıca keşif ve seri haberler almak gayesiyle Anadolu'ya itimada haiz şahıslar gönderilmesinin muvafık olduğunu ifade edip, bu konuda icap eden icraatın Sadarete ait olduğunu belirtti.⁶⁶

İstanbul'da bu gelişmeler olurken 14 Eylül'de "Hükümet-i Meşrua Ahali-i Sadıka Kıtaat-ı Kumandan-ı Umumisi" unvanını kullanan Bekir Sıdkı ki Kendisi aslında ılgı edilen Kuvay-ı İnzibatiye İkinci Alay kumandanı idi, Zeki Paşadan ikinci Düzce isyanı ve bölgede meydana gelen bu yöndeki diğer olayları desteklemek için Sapanca'yı işgal edip, İznik ve Karamürsel'i abluka altına aldıktan sonra acilen silâh ve cephane talebinde bulundu. Bu münasebetle ayrıca görüş ve düşüncelerini "Zat-ı Devletleri Adapazarı'nı karargah eyler ve ıslahat projenizi oradan tatbik eylemeye başlayacak olur iseniz pek çok teshilata (kolaylıklar) mahzar olacağınıza emin olabilirsiniz. Efendimizin hareketi, millete emniyet ve itimat uyandıracak ve bütün millet müzaheret edecektir... Anadolu'da hüküm ve nüfuzun ikame ve idame eylemesi için pek süratle hareket etmek icap eylediği ve bu müsait zamandan (ikinci Düzce isyanı ve kendisinin etkinliği kastediliyor) istifade edilmediği takdirde aksülamelin husulü maazallah felaketi celp eyleyeceği muhakkak olduğu" ifade ettikten sonra merkezi hükümetle yani İstanbul'la biran evvel irtibat kurulmasını ve seri tedbir alınmasını istedi. Zeki Paşa da bu talep ve düşünceleri Sadarete aktardı.⁶⁷

Zeki Paşa'nın Sadaret'e gönderdiği raporlar ve bu münasebetle talepleri bilahare Meclis-i Vükela'da (Bakanlar Kurulu) görüldü ve alınan kararlar Kendisine "Anadolu'da icra edilecek hareket hakkında evvel emirde İtilâf Devletlerinin muvafakatları alınmadıkça bu yönde teşebbüslerin ve sevkıyatın imkansız olduğu bu sebeple Hükümetin bu hususta İti-

66 BOABEO (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Ali Evrak Odası); Umumi No: 349117; Sofuoğlu; a.g.e., s.407; Belgeler ekte verilmiştir. Bakınız ek 1

67 BOABEO; Umumi No: 349117; İkinci Düzce isyanı ve diğer gelişmeler için bkz. Sofuoğlu; a.g.e., s. 398-402

laf Devletleri ile sıcak müzakerelere giriştiği ve neticeden Kendisinin haberdar edileceği, oluşturulması talep edilen komisyonun kurulmasının isabetli olduğu ve bu yönde faaliyete girişilmesinin münasip olduğu, Bekir Sıdkı Bey'in mütalaaları ve talepleri konusunda da lazım gelen tedbirler ve muameleler ile ilgili girişimlerin kendi takdirlerine bırakıldığı "şeklinde bildirildi.⁶⁸ Burada da görüldüğü gibi Damat Ferit Paşa Hükümeti Anadolu'ya yani Ankara'ya karşı kuvvet oluşturma çabalarını bütün gücüyle sürdürmekte ve bu yöndeki her türlü girişimleri desteklemekteydi.

Ancak İstanbul Hükümeti bu faaliyetler içinde iken diğer taraftan İtilâf Devletleri arasında Hükümetin talep ve girişimleri üzerine konuyla ilgili görüşme ve yazışmalar sürdürülmekteydi. Nitekim 17 Eylül'de İtalya Londra Büyük elçisi, İngiltere Dışişleri Bakanı'na; İtalya'nın Anadolu'ya kuvvet gönderilmesine karşı olduğunu, bunun yerine Anadolu'ya bir heyet gönderilmesinden yana olduğunu ve İngiltere'nin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istediğini belirten bir nota verdi.⁶⁹

İtalya'nın bu notasından sonra Fransa, 20 Eylül'de Dışişleri Bakanlığı'nın İngiltere Paris Büyükelçiliği'ne verdiği muhtıra ile, önceki düşüncelerinin aksine şimdi İtalyan tekliflerine prensip itibarıyla katılmak niyetinde olduğunu, İngiltere'nin bu konudaki görüşünü öğrenmek istediğini belirtti.⁷⁰

Bu gelişmeler üzerine şimdi Anadolu'ya kuvvet gönderme yerine zaten önceden beri gündemde olan bir heyet gönderme düşüncesi on plana çıktı. Nitekim 25 Eylül'de İstanbul'da Yüksek Komiserler Sevr Barış Antlaşması'nı kabul ettirmek için Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi konusunu görüştüler.⁷¹

Bilahare 28 Eylül'de İngiltere Yüksek Komiseri, İngiliz Karadeniz

68 BOABEO; Umumi No: 349117, Sofuoğlu; a.g.e., s. 409

69 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 307-308; Sofuoğlu; a.g.e., s. 408

70 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 309

71 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 321-322

Orduları Başkomutanı'ndan, dış yardım almadan Hükümetin milliyetçilerle baş edip edemeyeceği, 20 milyon liralık yardımın yetip yetmeyeceği, hazırlığın üç ay içinde bitip bitmeyeceği ve Padişah kuvvetlerinin milliyetçiler tarafına geçmeleri halinde İtilâf Devletlerinin yeni durumla başa çıkıp çıkamayacakları konularında komutanlığın kanaatlerini sordu. Buna General Wilson pek olumlu bir cevap vermedi.⁷²

Bunun üzerine Yüksek Komiser Amiral Robeck, 1 Ekim'de Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a son durumu; "Millî Hareketi bastırmak için kuvvet hazırlanmasının uzun zaman alacağı, Fransız Yüksek Komiserinin ise Ferit Paşa iktidarda kaldıkça milliyetçilerle uyuşmayı imkansız gördüğü, Ferit Paşanın çekilmesinin yerinde olacağı, yüksek komiserlerin Anadolu'ya bir heyet gönderilmesi için Hükümete baskı yapacakları, aynı zamanda bu günkü hükümetin Heyetin başarı umudunu yaktığını da belirttikleri ve bu görüşü Padişaha da iletcekleri" ifadeleriyle bildirdi. Arkasından Sadrazamın Anadolu'ya gönderilecek heyetle birlikte millî hareketi bastırmak için kuvvet yollanmasını ve heyetin "asi" (milliyetçi) liderlerle müzakereye girişmemesini istediğini belirtti.⁷³

Bu gelişmenin arkasından Yüksek Komiserler, 7 Ekim'de Hükümete; Yüksek Komiserlerin Anadolu'daki durumun yarattığı tehlikeye son vermeyi gerekli gördükleri, bunun barışçı yollarla gerçekleştirilebileceği görüşünde oldukları, bunun için Anadolu'ya bir heyetin gönderilmesi, Sadrazamın bu konudaki itirazlarına katılmadıkları, bu bakımdan heyetin barışçı gayelerle gönderilmesi gerekiyorsa müzakereye girişmesi ve heyetin güvenilir kişilerden meydana gelmesi gerektiği ifadelerini içeren bir nota verdiler.⁷⁴ Arkasından 11 Ekim'de Padişahla görüşerek, Ona Anadolu'ya bir heyet gönderilmesini salık verdiler. Padişah ise, milliyetçiler aleyhine konuşarak, Anadolu'ya bir heyet gönderilmesine razı oldu. Ancak heyetle birlikte milliyetçilere karşı kuvvet kullanılmasını ister gözü-

72 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 346-348; Sofuoğlu; a.g.e., s. 410

73 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 335-337

74 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 369

kerek, heyetin milliyetçileri teslim olmaya çağırmasını istedi. Bu arada Fransız Yüksek Komiseri Ferit Paşa'nın değiştirilmesi gerektiğini ifade etti. Bu görüşmede Sadrazam bulunmadı.⁷⁵

Bilahare bu konuda İtilâf Devletleri ve kendi aralarında yazışmalar oldu. Nihayet böylece Anadolu'ya karşı bir kuvvet oluşturup gönderme düşüncesi İtilâflarca tamamen terk edildi.⁷⁶

Bu gelişmeler vuku bulurken diğer taraftan Hükümet kuvvet oluşturulması düşünüldüğü bölgeye yönelik girişimlerini de sürdürüyordu. Batı cephesi Komutanı Ali fuat Paşa (Cebeşoy) Yunan ileri hareketine karşı Ağustos 1920 sonlarına doğru yeni bir düzenleme yapmış, Adapazarı ve Sapanca civarındaki kuvvetleri Geyve Boğazı'na çekmişti. İşte bu durumdan istifade ile İzmit Mutasarrıfı İbrahim Hakkı, yukarıda sözü edilen plân çerçevesinde Adapazarı'nı karargah yapmak gayesiyle, burayı gönderdiği ve başında Mustafa adlı birinin bulunduğu küçük bir birliğe işgal ettirdi ve birliğin başındaki Mustafa buraya kaymakam yapıldı.⁷⁷ Bir müddet sonra Geyve'den gönderilen Cengiz Bey Müfrezesi Adapazarı'nı geri aldıysa da Millî Kuvvetler burayı uzun süre ellerinde tutamadı. Nitekim Sapanca bir süre sonra, yukarıda belirtildiği gibi, İznik ile Karamürsel'i abluka altına alan Bekir Sıdkı'nın girişimleri ile kardeşi nahiye müdürü Abdullah'ın rıfatında olarak 14 Eylül'de tekrar işgal edildi.⁷⁸ Ancak 8 Ekim'de ise buraları yani Sapanca ve Adapazarı Geyve'den hareket eden bir millî müfreze tarafından tekrar geri alınacak, birlik halk tarafından da sevinçle karşılanacaktır.⁷⁹ Bu son gelişmeler İtilâf Devletleri'nin konuyla ilgili kararlarında etkili olacaktır. Nitekim İtilâf Devletleri bu sı-

75 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 361-363

76 Şimşir; a.g.e., C. 2, s. 354-355 ve 360; Sofuoğlu; a.g.e., s. 411-412

77 Sofuoğlu; a.g.e., s. 412 ; Bu kişi bilahare Yunan işgali sırasında da Adapazarı'nda kaymakamlık yapacak, bu sebeple kendisi 150'likler listesinde yer alacaktır. Bkz. B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. 4, Ankara 1985, s. 462

78 Sofuoğlu; a.g.e., s. 412-413

79 Sofuoğlu; a.g.e., s. 413; Kazım Aras; İstiklal Savaşı'nda Kocaeli Bölgesi'nde Harekat, İstanbul 1936, s. 47

rada Kocaeli mıntkasını harp sahası ilân ettiler. Buradan Osmanlı Nizamı birlikleri çıkartıldı.⁸⁰ Zaten İngilizler Eylül ayının sonuna doğru İzmit'te kendilerini güvende hissetmediklerinden Gebze'ye çekilmişler ve İzmit'in askeri kumandasını Yunanlılara bırakmışlardı.⁸¹

Bütün bu gelişmelerin sonucunda İstanbul yönetiminin Anadolu'ya kuvvet gönderme çabası gerçekleşme imkanı bulamadı. Kuvay-ı seferiye ile ilgili girişimler de rafa kaldırıldı. Böylece Damat Ferit Paşanın politikaları bir kez daha iflas etmekteydi. Zaten bu politikayı izlemekte olan Damat Ferit Paşa Hükümeti de 16 Ekim'de istifa etti.⁸²

Bu şekilde artık Damat Ferit Paşa Hükümetleri dönemi sona eriyordu. Bundan sonra Tevfik Paşa Hükümeti kurulacak, bu dönemde İtilâf Devletlerinin değişen politikaları ve düşünceleri doğrultusunda Ankara ile görüşmelerde bulunmak üzere Anadolu'ya bir heyet gönderilecektir. Bilahare kendi açılarından bu girişimin de istedikleri sonucu vermemesi üzerine tekrar Yunan Kuvvetleri Ankara'ya karşı harekete geçirilecektir.

80 BOABEO; Umumi No: 348534

81 Sofuoğlu; a.g.e., s. 412; Yunan kuvvetlerinin bölgedeki durumu için bkz. Aras; a.g.e., s. 39 v.d.

82 Sofuoğlu; a.g.e., aynı yer.; Ahmet İzzet Paşa İtilaf Devletlerinin yaklaşımları ve Damat Ferit Paşa Hükümeti ile ilgili şu değerlendirmede bulunuyor. "İtilaf Devletlerince, Ferit Paşa Kabinesi'nden ümit ve beklentilerinin boşluğu tamamen anlaşıldığı ve milletlerin bir defa daha büyük bir askeri hareket yükünü çekemeyecekleri ortaya çıktığı gibi, İslam dünyasının Türkiye lehindeki tavırlarının gittikçe genişleyerek artması, bu sırada kahr ve şiddet siyasetinin bayraktarı Mösyö Clemenceau'nun iktidardan düşmesi, Yunanistan'da Kral Aleksandre'nin ölümü, Venizelos'un iktidardan düşmesi ve İtilaf Devletleri ki özellikle Fransızlarca nefret edilen Kral Konstantin'in dönüşü de Yunanlılara karşı açıkça üstü kapalı her türlü taahhütlerden İtilaf Devletlerini kurtarmış olduğundan Onları daha rahat harekete sevk etmesi, bilahare mevcut Hükümetin başarısından da ümit kesildiğinden, dolayısıyla kardan zarar kabilinden Türkiye lehine az çok müsaadelerde bulunmak ve bu şekilde mümkünse Milli Kuvvetlerle uyuşmak yolu seçilerek, bunun için de Ferit Paşa Hükümetinin yerine millet ve özellikle Kuvay-i Milliye yöneticilerince benimsenen ve rağbet edilen kimselerden oluşan bir hükümete işlev verilmesi düşünülmeye başlanmıştır." Bkz. Ahmet İzzet Paşa; a.g.e., C. 2, s. 88

EK: 1**HARBİYE NEZARETİ**

Nezaret Şubesi

Kalem-i Mahsusa

595

Maruz-u Çaker-i Keminelidir.

Mulga Kuvve-i İnzibatiye İkinci Alay Kumandan Sabıkı Bekir Sıdkı Bey tarafından Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği'ne gönderilip, Müfettişiyet-i Müşarülileyhadan ba tezkere Makam-ı Çakiriye gönderilen rapor ile kroki aynen ve lef'en takdim kılınmış ve ifayı icabı vabeste-i müsaade-i saye-i daver ekremileri bulunmuş olmağla ol babda emru ferman hazret-i veliyyülemrindir.

Fi 7 Muharrem 339, Fi 21 Eylül 336

Harbiye Nazırı

Hasan Hüseyin

EK: 2

Askeri ve Mülki
ANADOLU
FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ
Umur-u Askeriye Şubesi
531

(Çok gizli işaretli)

Devletlu Efendim Hazretleri

Mulga Kuvve-i İnzibatiye İkinci Alay Kumandan Sabıki Bekir Sıdkı Bey'den vurud raporla merbutu kroki lef'en takdim edildi. İktizayı halin ifası maruzdur. Ol babda emru irade Efendim Hazretlerindir.

Fi 20 Eylül 36

Anadolu
Fevkalade Müfettiş-i Umumisi
Müşir
Muhammed Zeki

EK: 3

Askeri ve Mülki
ANADOLU
FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ
491

Makam-ı Sadaret-i Uzmaya

Maruz-u Çaker-i Keminelidir.

Derdest-i teşkil olduğu istihbar edilen mürettep fırkaların tesrii teşkil ve ikmaline müteallik meşagil-i esasiye ve müteferriayı matlub-u fehimaneleri dairesinde takip ve intac etmek üzere merbut pusula mucibince Makam-ı Çakeri ve Harbiye Nezaret-i Celilesince bir komisyonun teşkili makrun-u müsaade-i daver-i ifhamileri buyrulduğu takdirde hemen icabına tevessül edilmek üzere emr-u iradesi babında ve her halde emr-u ferman Hazret-i Veliyyulemrindir.

Fi 8 Eylül 336

Askeri ve Mülki
Anadolu
Fevkalade Müfettiş-i Umumisi
Muşir
Muhammed Zeki

EK: 4

ANADOLU
FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ

511

(Çok Gizli İşaretli)

Huzur-u Sami-i Sadaretpenahiye

Maruz-u Çaker-i Kemineleridir

Anadolu'da icray-i tedibat için teşkili müktezi Kuvay-i Seferiye'nin nizam-ı harbini 30 Ağustos 336 tarihli 472 numaralı arıza ile Nazargah-ı Sami-i Fehametpenahilerine arz ve takdim eylemiştim. Mezkur kuvve-i seferiyelerin Sulh Muahede namesinin münderecatı dairesinde terki edilebilecekleri sınıf-ı muhtelif kâtaatın kuvvetleriyle esliha ve teçhizat ve kafi-i melbusat ve malzeme-i askeriyeleri miktarını gösterir hülasa cedvelleriyle kâtaat-ı mezkurenin bahren nakliyatında Seyr-u Sefain İdaresinin merakib-i mevcudesinden ne vechiyle istifade mümkün olacağı ve bu nakliyatın merakib-i mezkure ile kaç defada icra kılınabileceğini gösterir pusulada müsteviyyen takdim-i pişgah-i Sadaretpenahileri kılındı.

Kuvay-i tedibiyenin defaten bir mahalle nakline lüzum görüldükte Seyr-u Sefain İdaresi haricinden de vesait-i bahriye tedariki iktiza edileceği gibi Muahede namemizde Orduyu Osmaniye'de seyyare bulundurulmasına müsaade olunmamış olup halbuki teşkilat-ı bagiyenin mukabele hududunda vaki olacak tahşidat ve hareketinin vaktiyle keşif ve tayini ve beyannameler isali gibi hidematın ifası için sevk olunacak Kuvay-i Tedibiye'ye her halde vesait-i hevaiye terfiki de lazımdır. Bu lüzumluğuna binaen bu cihetlerin de temini mütevakıf-ı müsaade-i samiye cenab-ı daver-i ifhamileridir. Şu hususu da nezd-i vikayet-i hırfet Cenab-ı Sadaretpenahilerince pek ayandır ki Yunanlıların hareket-ı ahiresi ilcasıyla teşkilat-ı bagiyenin vesait-i icraiye makamında istimal edildiği kâtaat-ı askeriyenin evvelden beri malum olan vazıulceşlerince esaslı

tebdilat vukua getirilmiş olması muhakkak olduğundan hareket-1 tedibiyeye verilecek cihet ve istikametın tayin ve takdirinde mülahazat-1 saire ile beraber bilhassa kıtaat-1 mezkürenin vaziulceyş-i hazırına layıkıyla bidayi vukuf pek lüzumlu olmakla arz-1 mesbuk Çakaranem vechiyle bir taraftan teşkilat-1 tedibiyeye germiyet verilmekle beraber bir taraftan da Anadolu'ya haiz-i itimat zevat iğramıyla keşfiyat ve istitlaat-1 serida bulunulmak muvafık gibi mütalaa kılınmakta ise de her halde icray-1 icabı mahiden re'y-i isabetkarıyla Hazret-i fehmetpenahileri bulunmağla ol babda emr-u ferman Hazreti Veliyyülemrindir.

Fi 13 Eylül 336

Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumisi
Muşir
Muhammed Zeki

EK: 5

pusula

Harbiye Nezaret-i Celilesinden

Harbiye Nazırı Paşa Hazretleri

Nezaret Müsteşarı

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi

Erkan-ı Harbiye Şube Müdürü

Müfettiş-i Umumilikten

Müfettişlik Erkan-ı Harbiye Reisi

Müfettişlik Erkan-ı Harbiyesinden bir binbaşı

Müfettişlik Levazım Reisi

Müfettişlik Jandarma Şubesinde bir zabıt

Takip Heyeti

Bir binbaşı

Bir yüzbaşı

Bir mülazım

İki katip

EK: 6**ANADOLU
FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ**

Kuvay-ı Seferiye'nin bahren nakliyatı halinde;

Seyr-u Sefain emrinde mevcut seyr-u sefere salih (Gülcemal, Akdeniz, Reşid Paşa, Kızılırmak, Amid, Gülnihal, Altay, Gelibolu, Bandırma, Nimet, İnebolu vapurlarından ibaret) on iki sefine Kuvay-ı Seferiye'nin nakline tahsis edildiğine ve mezkur gemilerin bir defada yalnız 8560 insan veyahut yalnız 2504 hayvan 50 top ve 578 arabasını nakletmek için balada isimleri muharrer sefainin 5;7 sefer yapması icab eder.

EK: 7

Suret

Değirmendere: Tatarköy'ünden

14 Eylül 336

ANADOLU

FEVKALADE MÜFETTİŞ-İ UMUMİLİĞİ

Anadolu Fevkalade Müfettişliği Canib-i Samisine

Devletlu Efendim Hazretleri

Zat-ı Sami Müşir-i Efhamilerine takdim ettiğim maruzatın cevabını almadan hareket etmeğe mecbur eyleyen ahvali bervech-i zir arz ediyorum:

Malum-u Devletleri olduğu üzere Bolu, Düzce ve havalisi ahali Kuvay-ı Bagıye aleyhine hareket ederek hayli vakittir müsademe etmekte idi. Bu kere üçüncü defa olarak vuku bulan müsademelerinde yine Kuvay-ı Bagıyeyi mağlup etmiş olduklarından Mustafa Kemalistler son derece makber olduklarından vasi mikyasda haali-i mezkureye sevkiyat yaparak kati bir darbe indirmek üzere ihzaratda bulunduğu haberi varid olunca ahali-i mutie ve sadıka son derece endişe ve heyecana düştüler. Vakıt fevt etmeden tez tezine şıtab etmekliğim suret-i katiyede müdellesiyle bildirdiler. Bittabi bu tehlikeye karşı tehir göstermek merhameti intac edeceği nazarı dikkate alınmış derakab hareket edilerek İzmit'e iki saat mesafede bulunan Değirmendere Nahiyesine yirmi zabıt ve ihtiyat zabiti olduğu halde çıkıp derhal etraf nevhı ve kurraya haberler gönderilmiş dört gün zarfında yeni mütecaviz bir kuvve-i müselleha vücuda getirilmiştir. Bu kuvvetlerin bir miktarı kardeşim Nahiye Müdürü Abdullah'ın refakatinde olarak Sapanca'ya iğram ve mezkur Nahiye bila vukuat işgal edilmiştir. Diğer kuvvetler ile merbuten takdim edilen haritanın İznik paftasından alınan arazi dahilindeki Kuvay-ı Bagıye tenkil edilerek, İznik ve Karamürsel şehirleri ablukaya alınmış, inşallah şu maruzatım Zat-ı Devletleri-

ne vasıl oluncaya kadar bu iki şehir alınarak Geyve'ye dahi vasıl olduğumun haberi arz ve tebşir olunacaktır. Diğer taraftan Kuvay-ı Bagiyeye efradı fevç fevç firar ederek iltihak etmektedir. Lielhamd ahali umumiyetle Padişahımız Efendimize arz-ı sadakat ve ubudiyetlerini ilan ederek bütün mevcutlarıyla çalışmaktadır. Esliha Kuvay-ı Bagiyeye'den cebren alınmakta, silah hususunda pek müşkülât yoksa da cephaneye hususunda pek ziyade ihtiyaç karşısında bulunmaktayım. Ahalinin pek fakir olmasına rağmen yine işlerini kendileri temin eylemektedir. Hükümetle irtibat ve muhabere tesis edilemediğinden ayrıca bir müşkülât karşısındayım. Telgraf hatları bozup ve makineleri tahrip edip firar eylemektedir. Bu ihtiyaçlar Sadrı azam Paşa Hazretlerine arz edilmiş ise de malzemenin tehiri hareketinin tevsi ve inkişafının betaetine sebebiyet verecektir. Mümkün olduğu kadar süratle muhaberenin temini ile cephaneye eşedd ihtiyaç vardır. Hükümet müzaheret eder ise kolaylıkla milletin başına bela-yı muazzam kesilen bu şer zümreden tethir edilecektir. Zat-ı Devletleri Adapazarı'nı karargah eyler ve ıslahat projenizi oradan tatbik eylemeye başlayacak olur iseniz pek çok teshilata mazhar olacağınıza emin olabilirsiniz. Efendimizin hareket-ı millete emniyet ve itimad uyandıracak ve bütün millet müzaheret edecektir. Binaenaleyh teşebbüsatin hululundan evvel herhalde Hükümet Anadolu'da hüküm ve nüfuzunu ikame ve idame eylemesi için pek süratle hareket emke icap eylediği ve bu müsait zamandan istifade edilmediği taktirde aksülamelin husulü mazallah felaketi celp eyleyeceği muhakkak olduğunu arz ve merkez-i hükümetle irtibat tesisi hususuna lazım gelen tedbir-i serianın ifası selamet-i devlet millet namına arz eyler Sadret-i Uzmaya takdim eylediğim maruzat ile işbu maruzatım hakkındaki irade-i fehmaneleri ve emr-u iradenizi intizar eylerim ferman.

Hükümet-i Meşrua

Ahali-i sadıka Kıtaat-ı Kumandan-ı Umumisi

Bende

Bekir Sıdkı

EK: 8

Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliğine

(Mahremdir)

Mürettip fırkalar teşkilatının tesrii ikmaline müteallik hususatı takip ve intaç etmek üzere Makam-ı Devletleri ve Harbiye Nezareti erkanının mürekkeban bir komisyon teşkili istizanına dair 9 Eylül 336 tarihli ve 491 numaralı tezkere-i alileriyle Kuvay-ı Seferiye'ye lüzumu olan müsellehat ve levazım mekadirini ve bahren sevkıyatın sadr-ı icra iyesini ve ol babın mütalaa-i havı 13 Eylül 336 tarihli Tezkere-i Devletleri mütalaa-i güz ar-ı şenaveri oldu. Anadolu'da icra edilecek hareket hakkında evvel emirde Düvel-i İtilafiye'nin muvafakatları istihsal edilmedikçe bu babda teşebbüs- sat ve sevkıyat icrasındaki adem-i imkana binaen Zat-ı Alilerinin riyaset buyurdıkları heyet-i askeriye ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti işin cund-i askeriyesiyle meşgul oldukları sırada Bab-ı Ali dahi bu husus hakkında düvel-i mezkure ile müzakerata germ vermiş ve salifuzzikr tezkere-i alileri ecvabesinin tehir-i itası müzakerat-ı vakanın intacına intizardan ileri gelip ma haza bunun bu günlerde bir neticeye iktiranı kaviiyyen memul olmasıyla keyfiyetten derhal Asaf-ı Alilerine malumat itası tabii bulunmuştur. Tezakir-i Alilerinin birinde teşkili istizana bildirmeleriyle komisyona gelmesine bu babdaki mütalaa-i valaları musib ve icray-ı icabatına tevessül bildirmeleri münasiptir. Bir de Adapazarı'nın karargah itihazıyla icraat ve hareketin oradan tatbik ve icrası mucib fevaid olacağına vesaire ye dair mülga Kuvve-i İnzibatiye İkinci Alay Kumandan Sabıkı Bekir Sıdkı Bey tarafından Zat-ı Alilerine gönderilip ol babdaki tezkere-i Devletleriyle Harbiye Nezareti Aliyesine ve Nezaret-i Müşarüliylehadan Bab-ı Ali'ye tisyar kılınan rapor mütalaa-i güz ar-ı şenaveri olması ve mumaileyhin hüsn-i hizmet ve neticeyi müşahede ve rivayet eylemekle beraber mütalaa-i vakanın derece-i is'atı ve bu babda lazım gelen tedabir ve muamelatın ifası bilvucud rey-i ve takdir-i Alilerine vabeste bulunmuş olduğu beyanla tezkere

Tebyiz

EK : 9**Jandarma Müfrezelerinin Mücmel Kuvve-i Umumiyesi**

Esamc-i Kıtaat	Zabitan ve Hevci-i Erkân	Efrad	Yekun İşhas	Eşya ve Cephane						Hayvanat				Mülahazat
				Tüfenk veya Filinta	Makinelî Tüfenk	Cephanesi	Revolver	Cebhanesi	Kılıç	Binek	Koşun	Mekkare	Araba	
Jandarma Müfrezesi Ma' Makinelî Bölükleri	265	6330	6595	7280	60	1328000 ++	310	31000	1250	1455	...	1410	...	

Hatıra

- 1- Muahede-i Sulhiye mucibince beher tüfenge 1000 fişenk hesabıyla baladaki kıtaata (16911000) fişenk lüzum olup bunlardan (3553410) u kıtaat nezdinde nakil edilebilecek ve mütebaki (13357590) fişengi de ihtiyat olarak münasip depolarda bulunması icab edecektir.
 - 2- Muahede-i Sulhiye mucibince beher makinalı tüfenge (100000) fişenk hesabıyla cetvelde miktarı muharrer makinelî tüfenklere (12300000) fişenk lazım olup bunların (1291000) i kıtaat nezdinde nakil edilecek ve mütebaki (11008000) fişengi de ihtiyat olarak cephaneliklerde bulunması lazım gelecektir.
 - 3- Muahede-i Sulhiye mucibince beher top 1500 atım hesabıyla cetveldeki toplara (75000) atım lazım olup bunların (10400) atımının kıtaat nezdinde ve mütebaki (64600) atımın da depolarda bulunması lazımdır.
- (++)- Bu cephaneye Muahede-i Sulhiye mucibince mezkur jandarma müfrezeleriyle bunlara ait makinelî tüfenkler için muktezi cephanedir. Mevcut vesait-i nakliyesiyle efrad üzerinde mezkur cephaneden piyadeli (jandarma müfrezeleri (1528800)) ve makinelî tüfenkler (630000) fişenk beraberinde bulunduracak ve mütebaki (11121200) cephaneye depolarda bulunacaktır.

DAMAT FERİT HÜKÜMETLERİNİN MİLLÎ MÜCADELE'YE 73
KARŞI GİRİŞİMLERİ VE KUVAY-I SEFERİYE

EK : 10

Kuvay-ı Seferiye'nin Mücmel Kuvve-i Umumiyesi

Esame-i Kıtaat	Zabitan ve Hıyer-i Fırkan	Kaâp ve Nımarin	Efrad	Yekün İştıhas	Eşitla ve cebhane										Hayvıral			Malahazat	
					Tüfenk veya Filirta	Makinelî Tüfenk	Cebhanesi	Rovetver	Cebhanesi	Kılıç	Cebel Topu	Cebhanesi	Atım	Binck	Koyun	Mekdare	Araba		Otomobil
2 Kuvve-i Seferiye Karargahı	28	10	250	278	287	..	60270	42	4200	40	100	..	76	..	4	Kuvve-i Seferiyelere, bunların merbut olduğu Karargaha 11 binck otomobil hesap edilmiştir.	
6 Piyade Alayı Ma' Makinelî Tüfenk Bölükleri	434	72	7491	7922	9110	123	Piya 1913100 Makine 1291500	503	50300	411	..	3260	Heher 100 nçire 1150 hesabıyla tüfenk	
4 Balıklı Hır Süvari Alayı	26	2	674	700	766	..	162970	70	7000	674	717	..	107		
2 Topçu Alayı ve Bir Cebel Takımı (taburial üçer bataryalı)	45	4	2455	2500	2823	..	592830	49	4900	..	50	10440	288	..	1520		
2 İstihkam Taburu ve Köprücül Takımları (taburial dördür bölükli)	40	2	1965	2000	2254	..	473340	35	3500	79	964	83	238	..		
3 Telgraf Takımı ve beş Salıra-i Telsiz Telgraf Merakizi	13	..	366	379	420	..	88200	8	800	70	121	117	36	..		
2 Sıhhiye Bölüğü	10	2	290	300	333	..	69930	12	1200	38	46	..	22	..		
2 Halif l Ağır Erzak Kolları	9	..	270	279	310	..	65100	9	900	35	313	..	138	..		
3 Piyade 2 Topçu Cebhane Kolu	12	1	455	467	523	..	109830	13	1300	100	445	..	225	..		
İkmeççi Takımı	1	..	74	75	85	..	17850	1	100	1	15	5	7	..		
Yekün-ü Umumi	615	93	14290	14900	16911	123	4844910	742	74200	714	50	10400	1839	1004	5168	686	4		

EK : 11**Kuvay-ı Seferiye'ye Mahsus Teçhizat ve Melbusat**

	Teçhizat							Zabit eğer takımı	Efrad eğer takımı	Tavsit semeri	Koşum takımı	Roveller kayış ve kılıfı
	Ekmek torbası	Kütük ve Palaska	Arka çantası	Matara	Kılıç kayışı	Portatif çadır	Mahru ti çadır					
Birinci ve ikinci Kuvve-i Seferiye için	15000	15000	15000	15000	700	15000	300	800	1100	5500	1600	825
Jandarma müfrezeleri için	6330	6330	6330	6330	1250	6330	90	185	1250	1410	...	310
Yekun	21330	21330	21330	21330	1950	21330	390	985	2350	6910	1600	1135

Hatıra

İstihkam bölükleri ile sunuf-u esasiye ve muaveneye verilecek edavat-ı tahkimiye ve teçhizat-ı fenniye ve el bombaları nizamname-i mahsusunda tespit edilen miktarda hesap ve i'ta kılınmak elzemdir.

Melbusat

Birinci ve ikinci Kuvve-i Seferiye için	Elbise	Kaput	Kilim	Çorap	Çamaşır	Kabalak	Dolak	Fotin	Çizme	
Jandarma müfrezeleri için	Takım	Adet	Adet	Çift	Takım	Adet	Çift	Çift	Çift	
	30000	15000	15000	60000	30000	15000	30000	30000	700	
Yekun	12660	6330	6330	12660	12660	6330	6330	15660	1250	
	42660	21330	21330	22660	42660	21330	26330	45660	1450	

EK : 14

سلطان
الملك
العثمان
الحمادي
الفاطمي
المرابطي
المريني
البربري
البرقي
البرقي
البرقي

۱۶۵۱
۵۶۱

عربی قفسه جلد ۱

دولت
ایتم
عزیز
مقام
قوه
القضا
طریق
ایتم
عزیز
مقام
قوه
القضا
طریق

ایتم
عزیز
مقام
قوه
القضا
طریق
ایتم
عزیز
مقام
قوه
القضا
طریق

EK : 15

تظارت شعبہ سی

قلم مخصوص

۵۸۵

سرور محترم کیلئے کہ
 منظر قریب انصاف کی تجویز اور فیروز خان کے ساتھ کمر و بی باک فرزند نامی طور پر لیا گیا ہے۔ حکومتی نوکری میں پیشینہ ساز اور بائیکاٹ سے متعلق
 کوئی بہبودی پروگرام کی بنیاد پر انصاف تقسیم نہیں کیا گیا ہے اور اس سلسلہ میں بائیکاٹ اور دیگر امور سے متعلق ہر روز جمعہ کو ملازم

عراق

ادارہ تعلیم و تربیت

DAMAT FERİT HÜKÜMETLERİNİN MİLLÎ MÜCADELE'YE 79
KARŞI GİRİŞİMLERİ VE KUVAY-I SEFERİYE

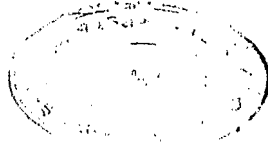
EK : 16

هـ

الذی یؤتی
الذی یؤتی
الذی یؤتی

قوی سفیرلک سی تقیایه حالده

بر سفیرلک سی تقیایه حالده موجود بر سفیرلک سی تقیایه حالده
آید ای سفیرلک سی تقیایه حالده ای سفیرلک سی تقیایه حالده
قوی سفیرلک سی تقیایه حالده ای سفیرلک سی تقیایه حالده
ای سفیرلک سی تقیایه حالده ای سفیرلک سی تقیایه حالده
ای سفیرلک سی تقیایه حالده ای سفیرلک سی تقیایه حالده

EK : 18

شماره ۱۸
۱۹۱۸
۲۹۱

مقام سائنس و فنون

مردود جاک کتیرد
در دست نشانی اولیای استخباراتیه ربه نوزادک نسر بونشی و کله و مقوله شایه اساسیه و تقاضای
مطالعیه فحمانه لک و زاره سده تقصیب و نسیج ایتمک انوره در بول بودله موخر مقام جاکتی
و جریه نظامیه علیه کتیر بر بوسیدک نسیج مقرون سائنس و فنیجه ای بر ایتمی تقبیر و کتیر ایجاب
توس ایتمک انوره امر و زاده کتیر و و کتیرده امر و زاده کتیر و و کتیرده

۸ ل اولک ۱۹۱۸

شماره ۱۸
آنا کتیر
نوزادک و مقوله شایه
محمد کتیر

EK : 19

حبره نظاره تهجد ندرت

حبره فاطمات حضرتی

نظاره تشاری

۱- کا به حبره عمودیه ایسی

۲- کا به حبره سیم مدبری

نقشه عمودیه ندرت

نقشه ۱- کا به حبره ایسی

نقشه ۲- کا به حبره سیم مدبری بر پیکانی

نقشه ۳- لولیم ایسی

نقشه ۴- ترانزادو سیم ندرت بر پیکانی

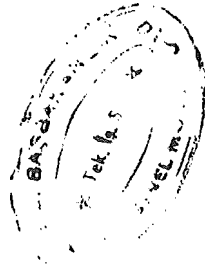
نقشه ۵- نقشه

بر پیکانی

بر پیکانی

بر پیکانی

ایک کاتب

DAMAT FERİT HÜKÜMETLERİNİN MİLLÎ MÜCADELE'YE 83
 KARŞI GİRİŞİMLERİ VE KUVAY-I SEFERİYE

EK : 20

قائمة نفوس في سنة ١٩١٤

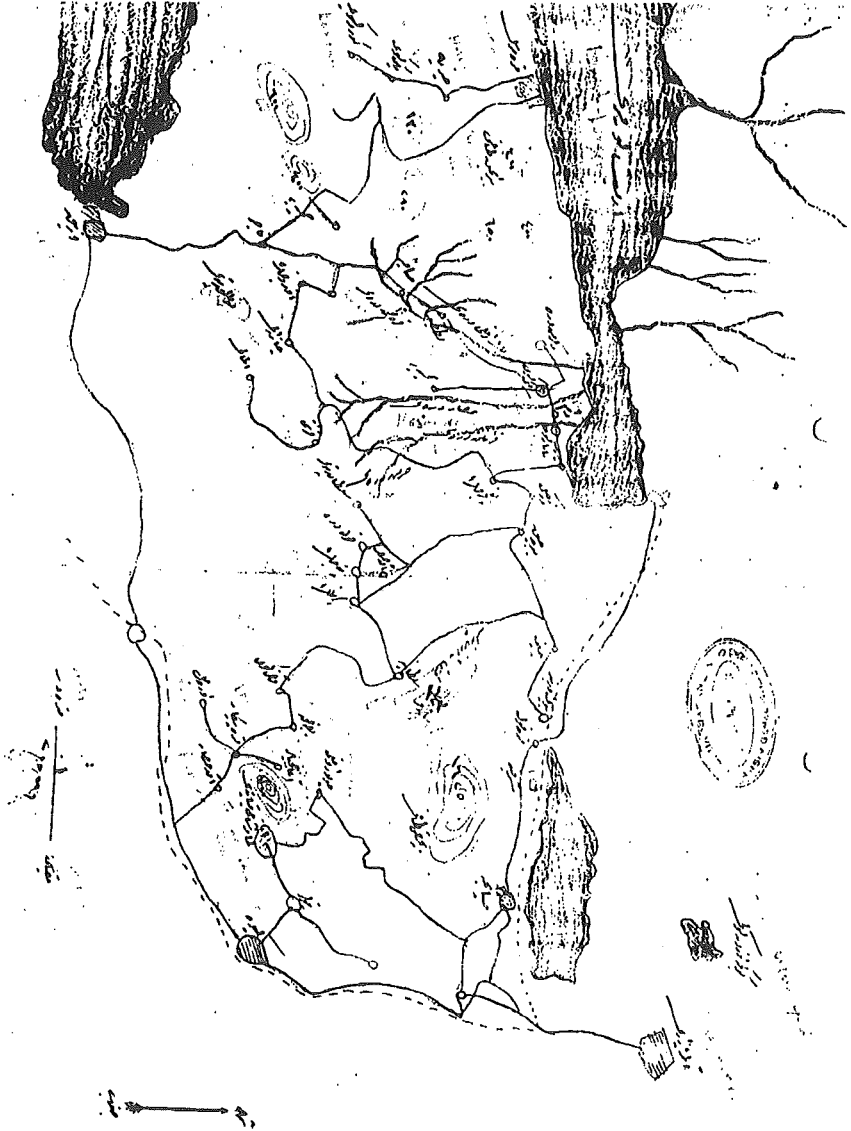
قائمة نفوس في سنة ١٩١٤		ملاحظات				ملاحظات	
رقم	تاريخ	رقم	تاريخ	رقم	تاريخ	رقم	تاريخ
٨٤٥	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠
٩٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠
١٩٤٥	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠

قائمة نفوس في سنة ١٩١٤

قائمة نفوس في سنة ١٩١٤		ملاحظات				ملاحظات	
رقم	تاريخ	رقم	تاريخ	رقم	تاريخ	رقم	تاريخ
١٩٤٥	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠
١٩٤٥	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠
١٩٤٥	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠	١٠٠٠	١٩٠٠

EK : 21

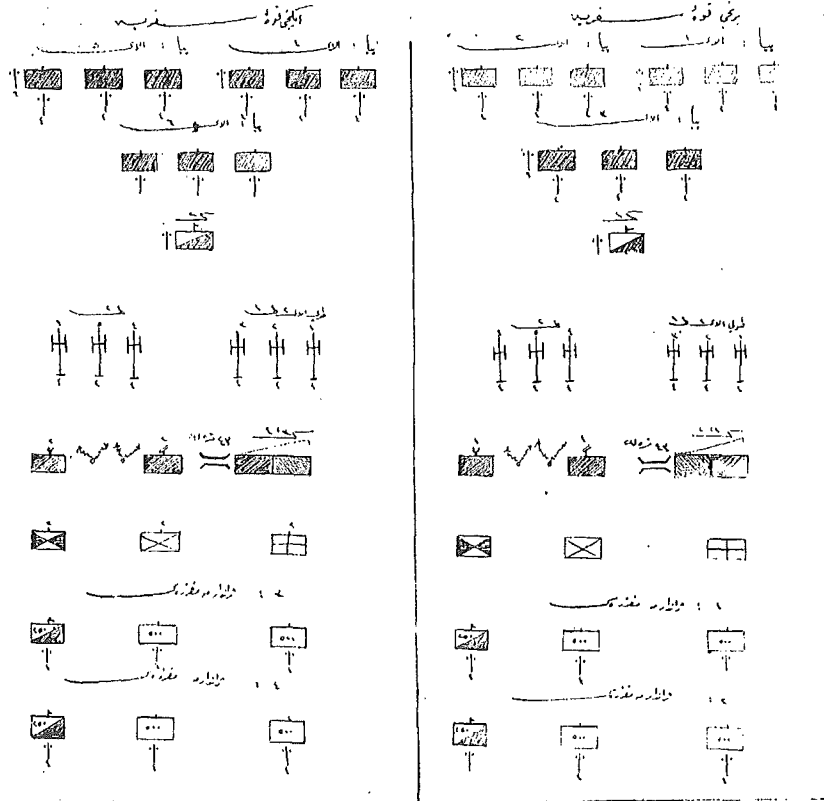
EK : 23

بازاریان منزهه بازارک سوره لوله

استاد قیام		اسماء دریا	
حاطه دهکت بازار		اسماء دریا	
سورته	سورته	سورته	سورته
سورته	سورته	سورته	سورته
سورته	سورته	سورته	سورته
سورته	سورته	سورته	سورته
سورته	سورته	سورته	سورته

- ۱- باغچه یونجه بر توده
- ۲- باغچه یونجه بر توده
- ۳- باغچه یونجه بر توده
- ۴- باغچه یونجه بر توده
- ۵- باغچه یونجه بر توده
- ۶- باغچه یونجه بر توده
- ۷- باغچه یونجه بر توده
- ۸- باغچه یونجه بر توده
- ۹- باغچه یونجه بر توده
- ۱۰- باغچه یونجه بر توده
- ۱۱- باغچه یونجه بر توده
- ۱۲- باغچه یونجه بر توده
- ۱۳- باغچه یونجه بر توده
- ۱۴- باغچه یونجه بر توده
- ۱۵- باغچه یونجه بر توده
- ۱۶- باغچه یونجه بر توده
- ۱۷- باغچه یونجه بر توده
- ۱۸- باغچه یونجه بر توده
- ۱۹- باغچه یونجه بر توده
- ۲۰- باغچه یونجه بر توده
- ۲۱- باغچه یونجه بر توده
- ۲۲- باغچه یونجه بر توده
- ۲۳- باغچه یونجه بر توده
- ۲۴- باغچه یونجه بر توده
- ۲۵- باغچه یونجه بر توده
- ۲۶- باغچه یونجه بر توده
- ۲۷- باغچه یونجه بر توده
- ۲۸- باغچه یونجه بر توده
- ۲۹- باغچه یونجه بر توده
- ۳۰- باغچه یونجه بر توده
- ۳۱- باغچه یونجه بر توده
- ۳۲- باغچه یونجه بر توده
- ۳۳- باغچه یونجه بر توده
- ۳۴- باغچه یونجه بر توده
- ۳۵- باغچه یونجه بر توده
- ۳۶- باغچه یونجه بر توده
- ۳۷- باغچه یونجه بر توده
- ۳۸- باغچه یونجه بر توده
- ۳۹- باغچه یونجه بر توده
- ۴۰- باغچه یونجه بر توده
- ۴۱- باغچه یونجه بر توده
- ۴۲- باغچه یونجه بر توده
- ۴۳- باغچه یونجه بر توده
- ۴۴- باغچه یونجه بر توده
- ۴۵- باغچه یونجه بر توده
- ۴۶- باغچه یونجه بر توده
- ۴۷- باغچه یونجه بر توده
- ۴۸- باغچه یونجه بر توده
- ۴۹- باغچه یونجه بر توده
- ۵۰- باغچه یونجه بر توده

EK : 24

İttihatçılar, Rumeli'den gelen kuvvetleri tahsis etmişlerdir.

